

REVISTA ISTORICĂ

ANUL al VII-lea, N-le 10-12. OCTOMBRE-DECEMBRE 1921

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATĂ

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULȚOR SPECIALIȘTI.

SUMARUL :

N. Iorga : Știri mărunte de istorie românească.
• Soțoteli poione, soli și ostași români. — Iesuiți la Ieremia-Vodă Movilă. — O scrisoare a lui Alexandru-Vodă Coconul către ambasadorul francez Césy. — Un act muntean din 1573. — Un act de la Agiud. — Încă un poet. — O descriere a exilului din 1848. — Congresul de istorie a artelor la Paris.

N. Iorga : DĂRI DE SAMĂ. — CRONICĂ.

L. Morariu : O atestare din 1766 a birului cunștei.

V. Pârvan . În chestiunea etimologiei Danării.

1921

TIPOGRAFIA „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC” S. A., BUCUREȘTI

PREȚUL : 4 LEI.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICAȚĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULȚOR SPECIALIȘTI

Știri mărunte de istorie românească

I.

Socoteli polone, soll și ostași români

Sînt mulți ani de cînd, după indicațiile d-lui Alexandru Barwinski din Lemberg, editorul formei latine a Cronicelii lui Miron Costin, am încercat să scot din socotelile, păstrate la Arhivele din Varșovia, ale lui Ștefan Báthory, fost principe ardelean și rege al Poloniei, ceia ce putea să intereseze istoria noastră. Mi s'au pus piedeci peste care n'am putut trece.

Astăzi însă această despoiere e posibilă, căci harnicul Domn Andrei Veress a publicat, în colecția sa de izvoare ardeleni, textul complet al Socotelilor¹.

Găsim întălu Români între soldații gardei ungurești a regelui. Astfel, între cei cari pot fi recunoscuți—alții fiind numiți numai după locul de origine—: Vlasie, Anton, Ioan, Ștefan, Iacob și Andrei, Luca Romînul (Oláh)², Ioan, Bucur, Lucaciu, Andrei, Oprea, Stoica, Mateiu și Nicolae din Făgăraș (Fogarasi), Ioan, Petru «Moldovai», Mihai Stanciu, Niță Nițul («Nixa Nexul»), Gheorghe «Mamnia», «Raduly Balas», vizitiu, ca și Petru Iorgovan (Orgován), Drăghici Molnar, Alexandru «Olexa», Luca, Gașpar «Moldovai», Mihail Simion («Simiovan»), Radu «Szerenni», Oprea Dridy, Oprea cel bătrîn («Stary Opra»), Ștefan Oprea, Radu 'Kis, Barbul «Hofai», Ștefan Costa, Ștefan Bota, Ioan Voica, Niculae Secășan («Sagasán»), Nicolae Bogdan («Bogdani»), Ioan și Petru Dan, Iacov Stoica, Vlasie Munteanu

¹ *Rationes curiae Stephani Báthory, regis Poloniae, historiam Hungariae et Transylvaniae illustrantia* (1576—1586) („Fontes rerum hungaricarum”, III), Budapesta 1918.

² Pp. 8, 9, 15—6, 24, 26—7, 33, 48, 58—9, 60, 88—90, 95—8, 101, 103—4, 119, 123, 127, 131, 146, 149, 152, 154, 160—1, 164, 167, 171—2, 194—6, 204, 223, 225.

(«Havasely»), Radul Raț, Oprea Danciul, Vlasie Petrașcu, Szanciul, «Olsak», Ioan «Borbolya», Stan Cozman, Toma Manea, Ioan Cezul («Kneza»), Laurențiu Gruban, Ivan «Dobra», Gheorghe Vlad, Ioan «Kresa», Trif («Trifa») Chenezul, Mihail Cozma, Luca Lungaș, Drăghici Morarul («Morar» Molnar), Dragomir, Petru «Barla», Ioan Iuga, Petru Ciorla, Martin Crișciori, Ioan Baloș, Dragomir Stanciul, Ioan Bălan, Alexandru Oprea, Gheorghe Nopcea, Gheorghe Radul, Martin Rada, «Kardó, Lupul», Neagoe Groza, Andrei «Cserbi», Ioan Fulea («Füle»), Petru «Kalauz», Ioan Vlad, Iacov Stoica, Nichita Simon, Petru Stoica, Ioan «Sinka», Alexe «Porubai», Andrei Bogdan, Dámlán Nagy, Petru Cocan, Martin Burcia, Ioan Vida, Ioan și Oprea Ciora, Oprea Bar, Stan «Sulu», Stanciul Brinză, Oprea Ráspop, Costa «Kask», Radul Barbul, Mateiu Corbea (Korba), Banciță, poate Nicolae, Andrei, Matei, Gheorghe, Cristofor Vaida, Guță Oprea («Gucză Opra»), Dragul Crăciun, Barbu din Sărata («Szarátai Barbo»), Ioan din Săliște (Zelestai), Radu din Beclean, Stanciul Radul (Sztanczul Ráduly), Stoica Barbul («Sztójka Barbul»), Stanciul Popei («Sztanczul Papek»), Stoica «Ropad», poate și Vlasie Poenarul («Pienar»), Andrei Voinea («Vajna»), Mihail Buzilă («Buzla»), Ioan Ciubotă («Zubota»).

O întreagă lume de curieri se înfațișează cetitorului: astfiei Gheorghe Aichinger cubiculariul, care merge în April 1577 spre Moldova¹, Andrei Lozewicki, tot atunci, «la Domnul Moldovei». E vorba de solia polonă, care, tulburată în cale de Tătari, se îndreaptă spre Constantinopol². Andrei trece Nistrul și în Maiu 1578³. Cît despre Aichinger, el revine în toamnă, împreună cu un «preacursor» al Ini Petcu-Vodă, aducînd scrisori ale Domnului⁴. În 1578, Stanisław Pisarski merge să afle la Iași pe pribeagul Vornic muntean, Ivașco Goleșcu⁵. În 1582 trimiterea lui Gheorghe Varady cu nobilul Belzeccki în Moldova⁶.

Sînt și soli de la noi: „Ioan Comisul, Moldovean”, în 1577⁷, altul în Februar 1578⁸. Un Matiaș vine pentru Cazaci în Sep-

¹ P. 34.

² Harmuzaki, XI, p. 59), nota.

³ P. 35.

⁴ P. 36.

⁵ P. 43.

⁶ P. 49.

⁷ P. 36.

⁸ P. 53.

tembre 1578¹. Petru face regelui daruri de boi aduși cu cioabanii lor². În schimb un sol muntean capătă un dar de soboli tot în 1578³. Un trimis moldovean cu șase tovarăși iea parte, în anul următor, la dieta din Varșovia⁴. La un loc se pomenesc mai mulți soli moldoveni, unul cu un „ceauș”, la 1583; între ei, Gheorghe⁵. Ceaușul e dus în Moldova și se trimete la Domn Chlopicki⁶. Nu înțeleg cine poate fi soiul din Iunie 1585, «Satroleth», poate Șătrarul⁷. Un altul e Bielawa, adecă Bi-lăiu, care precede pe un sol muntean⁸.

Unele știri au important caracter politic. Astfel în Iulie 1577 Valentin Makowiecki e trimis în Rusia și Polonia, la Palatinul de Braclaw, la castelanul de Camenița și în genere în afacerea moldovenească (*in negotio valachico*) pentru a prinde pe domnișorul (palatinidem) Moldovei, cu complicitii lui⁹. Ioan, zis Crețul, năvălise în adevăr asupra blajinului Voevod Petru și fusese răspins¹⁰. În Ianuar 1578 — când acum un nou pretendent, Ioan-Vodă Potcoavă, fusese scos de Petru, care, o clipă, căutase un adăpost la Munteni¹¹ —, un ceauș era la Lemberg, „pentru tulburările sfîrnite în Moldova” (*propter motus in Moldavia excitatos*)¹². Petru trimesese la rege cu jalba *in causa Podkowae* pe Balica și Stroici, la Lemberg: ei capătă catifea și aclaz¹³. Constantin, alt „palatinides” — și erau doi cu acest nume, unul: fiul lui Ioan-Vodă, altul, acesta, al lui Ștefan Lăcustă — capătă, la plecarea de la curte, 40 de taleri, postav albastru și roșu pentru două haine¹⁴. Și altă dată el apare pentru un asemenea dar, în 1577 încă¹⁵. Se vede cum Ahmed Ceaușul, venit pentru Potcoavă, e condus la hotare¹⁶. Se văd călăreții unguri mergînd, cu trîmbițași, la hotarele Moldovei, în 1578, ca să îndepărteze pe „Nizovii” (*ut Nizovii ab eisdem finibus re-*

¹ P. 55.² P. 51, 55.³ P. 52.⁴ P. 81.⁵ P. 210.⁶ P. 211.⁷ P. 218, și *ibid* un al treilea.⁸ *Ibid*.⁹ P. 35.¹⁰ Hurmuzaki, XI, p. xxxiii.¹¹ *Ibid*, p. xxxv.¹² P. 35.¹³ Hurmuzaki, XI, pp. xxxvi-viii, xliii.¹⁴ P. 36.¹⁵ P. 38.¹⁶ P. 51. Cf. Hurmuzaki p. XI, p. xxxiv.

trocedant)¹; altă dată pedestri merg în Moldova, cu căpitanul Paul Nagy și nouă ofițeri contra altui pretendent².

Pentru „argintul Domnului Moldovei“ se trimete în 1582 la Lemberg Ioan Komarnicki³, e vorba de averea lui Iancu-Vodă Sasul, pribeag în această Polonie unde era să i se taie capul chiar în acel oraș. Argintul servește la odoare regale. O parte se lasă văduvei, „Ianculina“, prin Lukaszowicz din Lemberg. Dintre scriitorii lui «Ianculae, Palatini Valachiae», vin la Varșovia Parascheva, vre-un Grec, și Toma Ungurul⁴. În sfârșit de aici aflăm și un „domnișor“ mai puțin recunoscut: în 1583 cunoscutul Lozewicki duce la Petru, restituit, pe „Lazăr Iwonicz“, prins: e deci Lazăr, fiul lui Ioan-cel-Cumpilț, pentru Poloni, cum se știe, Ivonia⁵. În 1590-acesta se gătia să atace Moldova. El fu prins din nou de Poloni în 1591.

Că un lucru de mai mic interes găsim cumpărătura de vîn moldovenesc la Lemberg⁶.

II.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iesuiți la Ieremia-Vodă Movilă

Tot d. Veress a publicat actele Colegiului iesuit ardelean⁷, și în ele nu odată se găsesc știri de cea mai mare importanță privitoare la trecutul românesc.

Întilnim aici pe cunoscutul padre Possevino, misionar acolo în Ardeal, apoi în Moscovia. Viața lui a fost scrisă de Pierling, și opera despre Ardeal a dat, acum cîtva timp, știri prețioase despre începuturile organizării bisericești a Romînilor din acea provincie. Data aceasta, recunoscînd cuvînte italiene în limba

¹ P. 51.

² P. 73.

³ P. 175. Cf. p. 181.

⁴ P. 176. — O datorie a lui Iancu, pp. 205—6.

⁵ „Lozewicki, Palatinus Valachiae, Lazarum Iwonicz captivum dedit, in expensis itineris Marienburgum fl. 48“ (p. 211). Cf. Hurmuzaki, XI, pp. LVI, LXXI, LXXIV, XCIV.

⁶ P. 46.

⁷ *Annuae literae societatis Iesu de rebus transylvanicis temporibus principum Bathori*, Budapesta 1921.

noastră, el afirmă, ca odinioară Enea-Silviu de' Piccolomini și ca misionarul franciscan della Valle, originea romană a neamului care-și zice încă Romîni: «Antiquum Romanorum genus, qui et sese Romanos adhuc vocitant», dar e aplecăt a crede că strămoșii lor ar fi fost plebea care lucra la minele din aceste părți supt dominația Cesarilor¹.

Notele anuale alcătuite de Iesuiți vorbesc de biruința din 1595 pe care Sigismund Báthory, elevul și ocrotitorul lor, ar fi cîștigat-o însuși și singur asupra Turcilor, luîndu-li trei orașe (Tîrgoviște, București și Giurgiu). După luptele de la Nicopol, cu 30.000 de Turci, Mihai trimite în Ardeal un steag de-l pot duce abia doi oameni². Se înseamnă și cucerirea Ardealului de Mihai Viteazul, iar apoi catastrofa lui.

După încetarea domniei «Voevodului» în Ardeal, o reacțiune maghiaro-calvină contra Austriacilor, în numele cărora lucrase Mihai și care-i luaseră, în chip trecător, moștenirea, atinse și pe Iesuiți. Arienii, unitari din Bălgrad³ îi siliră să-și părăsească așezarea acolo, iar războiul provocat de proclamarea ca principe a lui Moise Székely, unul dintre tinerii formați în Polonia de regele Ștefan, îi făcu să iasă chiar din hotarele unei țeri tulburate.

Astfel șeful misiunii și cîțiva frați se strecoară prin pasurile Carpaților moldoveni, de ajuns la Cetatea Neamțului. Aici îi primește pîrcălabul, care-i întrebă cine sînt. Lămuririle le dau ușor bieții oameni oboșiți și bolnavi, căutînd un adăpost în țara unde aveau misionari și chiar, la 1592, un quasi-episcop, — Arseno —, care putu fi desvîțat numai cu greu de legăturile vechi cu o femeie adusă, de sigur, din țara lui⁴. Avură plăcerea de a se găsi în fața fiului acestui pîrcălab, care știa bine italianește, ca unul care venise abia cu două zile înainte, în 1603, din Italia și cunoscuse pe Possevino, precum și alți Iesuiți; dregătorul moldovenesc el însuși înțelegea limba italiană fără a o putea vorbi: *opportune accidit ut gubernator filium haberet qui biduo ante domum ex Italia redierat et Venetiis eum patre Possevino aliisque patribus familiariter egerat. Hic*

¹ Pp. 200, 209.

² P. 66.

³ Așa-i zic și ei în ziar: „Blalograd terra“; p. 223.

⁴ *Ibid.*, pp. 30, 35.

*fuit interpretes parentis, qui italice quidem intelligebat, sed non loquebatur*¹.

Ne oprim aci. Pîrcălab de Neamţ era pe acel timp boierul Hrisoverghi². Dar trecutul lui ni e bine cunoscut prin actele lui Petru Şchiopul, refugiat în Tirol, unde a şi murit, la 1594, ca şi, ceva mai târziu, fiul său, copilandrul Ştefan-Vodă. Hrisoverghi fusese Cămăraş şi întovărăşia în exil pe stăpînul său, cu care era înrudit, se pare, prin soţia lui, Maria.

El apare 'n Moldova în Ianuar 1591. Cămăraşul se iscăleşte ca martur în testamentul, din 22 Ianuar 1592, al lui Petru Şchiopul, fugar la Tulln³. Împreună cu «Doamna Ruxanda», el dădea o mărturie, în Iulie, pentru a servi la procesul cu «casapii», arendaşii goştinei moldoveneşti supt Petru⁴. Se afla acum la Veneţia, cu soţia şi fiii⁵, şi scria de acolo în acest moment prietenului Sguromali, ca şi Mitropolitului Gheorghie Movilă, rămas deocamdată în Tirol, şi altor boieri⁶. Nimic mai firesc decît cunoaşterea limbii italiene de un tată care petrecuse mult timp în Veneţia şi de un fiu, care, de sigur, după întoarcerea Cămăraşului, fusese lasat la studii de acesta.

Pîrcălabul grăbi plecarea călugărilor, spunindu-li că el însuşi se duce îndată la Suceava. La cetate ei rămîn cîteva zile însă şi găsesc în târgul apropiat două biserici, cu un preot catolic şi credincioşi germani. La Suceava Ieremia Movilă-i primeşte foarte bine, asigurându-i că dreptatea lor va birui împotriva răutăţii prigonitoare a lui Moise Székely. I-a fost miţă de sărăcia lor şi a căutat prin oraş postav negru să-i îmbrace, Domnul li s'a părut blind şi foarte evlavios, cercetînd adesea, bisericile: *praecipuum illius civitatis templum* e împodobit cu frumoase picturi pe afară, ca şi altarul pe care, de curînd, tot

¹ P. 90.

² Hurmuzaki, XI, p. 218.

³ *Ibid.*, p. 251.

⁴ *Ibid.*, p. 268, n° ccccx; p. 519, n° dxxlix.

⁵ *Ibid.*, p. 269, n° ccccxii.

⁶ *Ibid.*, pp. 488-9). Ivaşcu de acolo e „Ivancu” din răvaşul Ruxandei. V. şi *ibid.*, p. 569, şi *Analele Academiei Române*, XVIII, p. 101 = Hurmuzaki, XIV, pp. 89-9).

în Suceava, l-a făcut Domnul¹. În sala de audiență atîrnau icoane. Prețioase lămuriri despre arta noastră veche.

În Suceava, de unde vor pleca în grija călăuzelor, cu tain de la Domnie, călătorii observă două biserici catolice, cu un singur preot. Închinătorii sînt puțini: negustorii din acest oraș, foarte comercial, și soldați poloni. Înainte de a se îndrepta spre Camenița, Iesuiții află biruința lui Radu-Vodă Munteanul asupra Craiului de răscoală din Ardeal și peirea acestuia, adevărîndu-se proorocia Domnului.

III.

O scrisoare a lui Alexandru-Vodă Coconul către ambasadorul frances Césy.

D. T. G. Bulat, care în cursul studiilor sale în Franța a căutat sîrguincios urme ale trecutului nostru, îmi comunică o scrisoare, astăzi în colecțiile Bibliotecii Institutului de Franța, (Fonds Godefroy, vol. 516, p. 504), prin care Alexandru-Vodă Coconul, Domn al Țerii-Românești, se adresează către ambasadorul frances din Constantinopol, de Césy, pentru a i se oferi ca prieten.

Cu mulți ani în urmă, la 1895, am tipărit corespondența, păstrată la Biblioteca Națională din Paris, în manuscriptul Noi Achiziții Francese, 5178, care s'a schimbat de la 1626 la 1632 între ambasador, sau secretarul Gournay, și tinărul Domn, adăugînd și pe aceia care a continuat supț Matei Basarab, până în 1635², precum și o scrisoare a lui Moise-Vodă Movilă, din Moldova, și altele ale cardinalilor Ingoli și Borgia. Intenția lui de Césy era să cîștige sprijinul stăpînitorilor noștri în vederea întinderii catolicismului, a cărui cauză o apăra în Orient, și prin părțile românești.

Scrisoarea găsită de d. Bulat completează cunoștința acestor interesante relații. Dataată din 2 Maiu 1626, e anterioară celei din 25 Octombrie a aceluiași an, în care Alexandru-Vodă vorbește de posta francesă pe care o transmite spre

¹ În altare eorum pulcherrimum altare cum egregiis picturis et ornamentis construxit.

² *Acte și fragmente*, I, pp. 64-78.

Moldova și arată știrile de prietenie din partea lui Césy pe care le-a primit de la unchiul său — de sigur fratele mamei —, cunoscutul Levantin, residind la Constantinopol, Bartolomeo Minetti¹.

Prin întâia scrisoare Alexandru anunță moartea părintelui său, întâmplată, cum spune inscripția de pe mormintul de marmură din biserica bucureșteană Radu-Vodă, «întru cetate în Hralău, în luna lui Ghenarie 13 zile, Sămbătă [1626] și cu mare cinste l-au adus trupul dumnealui, și l-au îngrupat în luna lui Fevrie 5 zile, Duminecă»². Coconul, rămas fără sprijinul tatălui care-l făcuse Domn în Țara-Românească pentru a domni de fapt el însuși asupra amânduror principatelor, pierdu îndată — cum aflăm din această mărturisire a lui —, și statul micii sale, Doamna Arghira. E de admis că ea, săvârșindu-se din viața între Februar și Maiu, a fost înmormintată în același frumos sepulcru, care cuprinde astfel rămășițele amânduror soților, fără a se spune aceasta pe piatra însăși.

Illustrissimo et eccellentissimo signor, signor mio osservantissimo,

Con questa occasione non hò voluto manchare di mandare la mia debita observantia per salutar Sua Signoria Illustrissima con debita salute et conveniente, et parimente dar anchora aviso delle mie disgratie fatte per la voluntà di signor Iddio. Già tre mesi fà che hò perso il mio padre Radulio Vaivoda, et adesso anchora mi è morta la madre. Considerando perciò quella buona amicitia et fratellanza che Sua Signoria Illustrissima hà avuto con la benedetta anima di mio padre, cusi anchora io prego Sua Signoria Illustrissima che mi tengi in quella medesima consideratione, et io in tutto che potrò servir a Sua Signoria Illustrissima, sarò sempre pronto ad ogni comodo suo.

Il signore Tomaso Fornetti è capitato qui et portò la lettera di Sua Signoria Illustrissima mandata all mio padre. Ma, quando fu la sua venuta, era in tempo di tribulationi, et cusi hò ricevuta io, et inteso quanto la scrive. Però di qui inanti sarò per servir a Sua Signoria Illustrissima come hò scritto anchora di sopra. Solamente Iddio la conservi con buona sa-

¹ *Ibid.*, pp. 64—5.

² *Inscripțiile noastre*, I, p. 2-6.

nità et mantenga can ogni colmo di felicità. Di questa me raccomando in la sua buona amicitia.

Data in Buchoreste, a li 2 di maggio dell'anno 1626.

Di Vostra Illustrissima Eccellenza amico ad ogni comando affettionatissimo

Io Alexandru Voevod¹

All' Illustrissimo et ecceelsisimo signore Philippo Aarli², barone de Cesi, consigliere di Stato et privato, ambasciatore ordinario alla Porta Ottomanna di Sua Maieștă christianissima et amico affetonatissime.

(Pece'e mică, pe ceară roșie.)

IV.

Un act muntean din 1573

Din actele domnești, muntene, nu prea multe, ale secolului al XVI-lea am mai găsit, în piesele unui proces modern al mănăstirii Cozia, unul de la Alexandru-Vodă Mircea privitor la moșia Bratovoești (de la moșii Bratovoii; cf. Litovoii), a mănăstirii Cotmeana, moșie care fusese a jupănesei Caplea, ale cărli rude se dau aici. E un act solemn, deosebit de interesant.

«Întru Hristos Dumnezeu bine credinciosul și blagocestivul și unsul de Dumnezeu Io Alexandru Voivod, nepotul marelui și al prea-bunului Mircei Voevod, feciorul marelui și al prea-bunului Mihni Voevod, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu Domn și stăpănitor a toată Țara-Românească, cât și părților munților Almașului și Făgărașului povățuitor, bine au voit Domniia Mea cu cinștia și luminata inima Domnii Mele ca să proslăvescū pre Dumnezeu cel ce m'au proslăvit și cu mărire m'au înălțat pre Scaunū Domnii, în locu răposatului părintelui Domnii Mele. Iată amū dăruitū Domniia Mea acestū bine închipulū și mai nainte cinștilū, carele este preste toate darurile mai alesū, hrısov alū Domnii Mele sfintii și dumneze-eștii mănăstiri ce să numește Codmeana, unde ieste hramu sfintii Bunei Vestiri a preasfintii Născătoarei de Dumnezeu, ca să fie satu anume Bratovoești și cu moara, toată partea, or-

¹ V. iscălitura *ibid.*, p. 65.

² De Harlay.

cântă să va alege a jupînesei Caplei, și a fraților ei, anume Albulă și Dumitru și Dragomiră, și a surorii ei Tudorii. Pentru că au venit moșu lor, Dragomiră Dvornicu, și cu jupăneasa lui Marga și s'au scrisă la sfântul pomelnic. Iară Martină dină sată să nu aibă niciună amestică, să fie cu alți Rumâni. Pentru că au dată acestă sată pentu sufletele loră și pentru păcatile loră, și s'au îng[r]opată la sfânta mănăstire ce iaste mai susă zisă. Iară dină trupu loră au avută numai o fată, anume Neacșea, ce s'au numitu Methodia monahia. Apoi la moartea iei ia au dată satele, anume Voicestii și Cacaletii, toată partea iei, oricată să va alege, și doă sălaşe de Țigani, anume Radu, cu copii lui, și Dragomiră Matu, cu copii lui, și s'au scrisă la sfântul pomelnic, și s'au îngropată și ia la sfânta mănăstire. Așijderea le-au dată cumă sâniū date și de moșii loră ca să le fie loră întru veșnică pomenire. Și iar să fie sfânti mănăstiri partea lui Petrașcu de la Cepari, dină satu Bumbuești, oricată să va alege partea lui, și, ună sălaşu de Țigani, anume Zera, cu copii lui. Pentru că le-au dată la sfânta mănăstire, și s'au scrisă la sfântul pomelnic, și s'au îngropată și ieiū la sf. mănăstire, ca să-i fie lui întru veșnica pomenire.

Pentru aciasta și Domnia Mea amă dată sfintii mănăstiri ca să-i fie acele sate și Țigani ce s'au zisă mai susă de baștină și ohamnice. Încă și blestemă amă pusă Domnia Mea și dintru însușu aceaia singură pre care Domnulu Dumnezeu îi va alege a fi stăpînitorii Țării-Rumânești, sau dină fu Domnia Mele sau dină neamu nostru sau, după păcatele noastre, dintr' altă neamă, întru singurū (sic) blagocestivi creștini, și va vrea a strica aceasta milă a boerilor, pre acela Domnulu Dumnezeu să strice și să-lă sfărâme și să-lă ucigă, adecă aicea trupulū lui, iară înū veacu celū viitorū sufletulū lui, și să albă parte cu Arita și cu Jidovi care au strigatū asupra Domnului Dumnezeu și Măntuitoru nostru Isusū Hristosū și au zisū, au zisū: ialū, ia-lū, răstignește-lū pre iel și sângele lui asupra lorū și asupra fectorilorū lorū, care iaste și va fi înū veci, amin. Iată și mărturie amă pusă Domnia Mea pe jupănū Dragomiră Velū Vornicū i jupănū Ivașcu Velū Logofătū, și ieiū celū ce m'amă ostenitū și amă scrisū, nevredniculū Stănilavū, dină orașū dină Trăgoviște, și amă scrisū înū cetatea Bucureștilorū, Inie 31, vâleatū 7081,

(După condiția mănăstirii, copie din 1831.)

V.

Două inscripții din Varna

Academia Română a primit de curind trei fotografii reprezentând o fântină din Varna. Ea poartă două inscripții grecești de la doi Domni ai Moldovei pe cari-i despart două sute de ani și cari au dat apă bună de băut orașului pe atunci absolut grecesc și din care nu odată au venit negustori de s'au așezat la noi.

Cea de sus, cu o grosolană înfățișare a bourului moldovenesc nu poate fi citită, cu literele-i întortochiate, de un duct special — se vede lămurit deci că nu din Balcani veniau sculptorii în Principate, cum s'a afirmat prea ușor — și fotografia e prea mică, prea puțin distinctă. Traducerea ce ni s'a comunicat are acest cuprins :

«Cu mila și binecuvîntarea Înaltei Dumnezeiri,
Eu, Vasile, Domn al întregii Moldovlahi,
Rugat fiind de mulți locuitori ai orașului Varna,
Din pricina lipsei de apă ce-i chinuiește,
Din iubire pentru creștini am dat o sată de lei
Spre a se face această faptă bună
Și să se distrugă din altarul slăvitei Varne (?).
Am făcut aceasta, cum am dorii,
Nu numai cu cheluiala mea, dar și a celor de o credință cu mine,
Total, cum s'a început, așa s'a și isprăvit.
Voi cari beți, aduceți-vă aminte și rugați-vă lui Dumnezeu
Pentru ierierea păcatelor noastre.

Anul Mîntuirii. 1646, Noiembrie 5.

Foarte deslușită e a doua inscripție, de la Grigore Ghica, înaltor, cu prilejul întoarcerii sale dela Constantinopol, pentru investitură, al danieli lui Vasile :

Ὁ εἶνε ἡ ἐγγύοια, τι θλάπειτ καὶ θαυμάζειτ;
Δύω αἰώνιατ πρότερον Βασίλειοτ ὁ πάτητ
Μολδοβλαχίατ ἡγαυῶν, ἐντεῦθεν διαβαίνουτ,
Ἐκ θάθρου μ' αἰκοδόμησεν διὰ ἀθρῶν ἐξόδου.
Νῦν δὲ ὁ πλείστου θρετῶν ἐμπλεοτ Μολδοβλαχίατ,
Ὁ λίαν κλεινῶτ ἡμερῶν Γραγγοριοτ Γαβρίατ
Ἵρασ τινάτ ἐπάτηρε τὸ ἔδαφοτ τῆτ χώρατ
Καὶ, ἀνοδορομῆτ χρηματικῆτ χεῖρα χρησῆτ (sic) ἀπλώσατ,

Κατέστη ἤδη αἴτιος ἐπισκευῆς καλλιέργειας,
 Πῖνε οὖν ὕδωρ διαυγές, ποιότητος ἀρίστης.
 Ἐν Βάρυη, ἐν ἔτει ποιηθείη ἀκριβ'.

Adecă :

O străine sau localnice, ce privești sau te miri ?
 Cu două veacuri înainte, Vasile, Domnul
 Întregii Moldovlahii, trecînd pe aici,
 M'a clădit din temelii, cu cheltuială imbielzugată,
 Iar acum cel plin de cele mai multe virtuți, al Moldovei
 Foarte vestitul Domn Grigore Ghica,
 Cîteva ceasuri a călcat pămîntul țerii
 Și, întinzînd mîna unei colaborări în bași,
 A fost pricina unei prea-frumoase moșiri.
 Bea deci apa limpede și de speța cea mai bună.

Varna, în anul Mîntuirii 1849.

Original ar fi însuși din Balcani, ca unul ce-și trăgea neamul
 de la Arvanitochori, ale cărui biserici, de curînd descrise în
 cartea d-lui Filov, *L'art bulgare*, sînt poate datorite în cea
 mai înflin formă tot munificenței sale cu adevărat «împărătești»,
 Vasile-Vodă, ocrotitor al Patriarhatului, e ctitorul bisericii de
 la Kalavryta în Moreia ¹. E posibil să se afie și alte danii ale lui.

VI.

Un act de la Agiud

Între hîrtii mai nouă pe care le-am căpătat de curînd se află
 și, în traducere nouă, un act municipal din Agiud, orașel care
 ni-a lăsat foarte puține, două-trei. Iată-i cuprinsul:

«Copie de pe zapisul sîrbăsc din vâletu 7090 [=1582].
 Ghenarū 25.

Noi, șoltuzulū cu 12 pargari dinu sîrgū Agiudu, precumū aū
 venit înainte noastră și înainte a mulți oameni buni și bătrîni
 Petre diaculū sin Bolinū și aū adevărit înainte noastră precumū
 elū ș'au vîndut a lui moșie de baștină driaptă, dinu a 8 parte
 a 3 parte, cu lotu venitulū, drept 200 zioși tatărăști, nesilit au
 vîndut drept bună voe, dinu satulū Gânștenū, dinu satulū Con-
 țăștii, și au cumpărat-o Necoară Ciocăriife vatag, dăndū bani

¹ *Studii și documente*, XI, p. 163 și urm. Cf. Vasile Lupu, ca următor
 al împărăției de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinople și
 al Bisericii ortodoxe și Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, în
 „Analele Academiei Romîne”, XXXVI.

gata, după cumă mai susu scrie, unde luindu-și banii, ⁴ up
tocmală, înaintea noastră și înaintea a mulți oameni buni și
bătrâni, făcutu-i-amă și zăpis.

Iară Petre ș'au luat banii, 200 de zloți deplină.

(Locul peceții.)

VII.

Încă un poet.

După o citație din broșura lui C. D. Aricescu, *România sub
prințul Bibescu, 1842 — 1848* (București 1861) p. 18, nota
cunoșteam pamfletele versificate ale căpitanului Eliat contra
Bibescului. Am aflat, între hîrtiile lui Petru Grădișteanu, un fa-
treg calet care cuprinde încercările lui poetice ¹. Bucăți senti-
mentale proaste, fabule prosaice, de și cea cu credinciosul care
pune luminare la Dracul nu e fără haz, satire triviale, dar care
au meritul de a fixa ceva din atmosfera vremii.

Pentru Adunare :

Ayunare prefăcută	Cluj / Centra	Au fost toate trecătoare,
Și'ncheiată din calici,		Tot vremelnici așezări,
Prin uncheși ce te ajută,		Mai puțin vătămătoare
Multe drepturi ai să strici.		Prin străine cugetări.
Epidemici boale grele,		Iar acum, fără rușine,
Foamete, ghințe străine,		Depărtînd un cuget sfînt,
Năvăliri cu multe rele		Fili patriei din tine
S'au uitat pe lîngă tine.		Pun norocul în mormînt.
Niciun biciu trimis de soartă		Istoria o s'arate
Nu ne-a izbit așa rău,		Al vostru nume hulit,
Privelegiuri niciodată		La nepoți ce o să poarte
N'am pierdut cît ni-a fost greu.		Jugul cel nelegiuit.
Cîte-a pășit după vremuri		O să spuneși la Satana,
Astă țară din tîmplări,		Cînd vi'ți duce toți plocon,
În stricăc'uni fel de felari		Că geme țara sârmana
Și grozavele'mpilări,		Și lumea v'a spus în zvon,

¹ Că sînt ale ale lui, se vede din asemnarea atacului contra lui Bibescu
tachinîndu-se la mormîntul lui Mihai Viteazul, cu bucată :

Astăzi din groapa lui Mihai Viteazul, mort ferice, care se încheie așa :

Nu vă înșelați cîstînd strigotu ce plînge la mormînte.

Este și o altă versiune cu același cuprins, și, în sfîrșit aflăm, p. 8 V.

inseși versurile de la Aricescu.

O să spuneți ce povară
Ați hotărât, ce nevoi.
Să sufere toată țara,
Ce greșală faceți voi.

Eu nu crez că știți a spune
Niciunul, chiar silit,
Toate câte se văd bune
Decit că v'ați iscălit.

O să știți să dați de seamă
Cum și ce fel ați lucrat :
Nu trebuie s'aveți teamă,
Dar s'aveți cuget curat.

Și-atunci Dracu-o să se mire,
Pe voi să vă iea în ris,
Iar pe Domn spre răsplătire
O să-l ție'n brațe strins.

Ori plingerea țerii :

Val de tine, țară bună,
Pretutindenea răsună

Glasuri că te-ai prăpădit...

Ori, apoi, îndemnul către dregătorii stricați :

Furați, furați, amploniați,
Furați, nu vă speriați,
Că vremea v'au ajutat.

Deci fierbinte priveghiați
Cit puteți să despuiați,
C'astea fac pe om bogat.

Nu gândiți c'a dobândit
Țara vr'un duh iscusit
Cu schimbarea în palat.

Iar ciți sînt cu crucea 'n sin
Uscăți ca crucea rămin :
Știți proverbul tălhăresc.

.....
Jălbi de jaf, năpăstuiți
Nu s'ascultă nicăiri,
Nici e lucru de'nsemnat.

Fapta lumii e nimic,
Neluînd, neghiobi îi zic,
Sărăcii se porecesc.

Și scriitorul preface astfel pe «Deșteaptă-te Romine» :

Deșteaptă-te, Romine, din somnul ce zaci dus,
Că valul prăpădirii d'aproape te-a sosit.
Și vezi ca ocrotire să ceri numai de sus,
Iar de la cei ce poate, să simți că a perit.

Bucățile sînt scrise în mare parte la 1843 în Tîrgul-Jiului, în Ploiești sau „la Jorji Gh. Cantacuzino, Florești“, cu versuri pentru dînsul și fiica lui Marița, poate și la Drajna lui Alecu Filipescu, cu amicul lui Colson, «trîind fericit supt poale de Carpați».

Ca bucată mică s'ar putea cita aceasta :

De ce nu sînt oglindă	De ce nu sînt suflarea
Ca să te vezi în mine	De un aier foarte viu,
Și să-ți arăt că astfel	Cînd vrei să aibi răcoare,
De-ai fi, e mult mai bine?	Să zbor într'al tău sîn ?
De ce nu sînt acumă	De ce nu sînt mai bine
Frumosul pieptănaș,	Un dulce dorit somn,
Ca să-ți despică coslța,	Să viu seara la tine
Ai tău păr drăgălaș ?	Ca eu să te adorm ?

VIII.

O descriere a exilului din 1848

Alături de această veche literatură politică înveninată îmi place să pun sentimentele românești ale cuiva care în timpul Revoluției din 1848, prin care s'a înlăturat regimul atacat de pamfletar, a fost unul din fruntașii ei mai modești și, ajuns la Paris, unde a tradus și poeziile lui Alecsandri, a tipărit supt titlul „Arabescuri, O călătorie pe Dunăre în ghimie“ (De Soye tipograf) o rarisimă cârtică pe care n'o are nici Academia noastră : I. Voinescu¹.

Lucrarea e dedicată lui I. Brătianu, care i-o ceruse, și destinată „bunelor Romînce cari plîngeau negreșit pentru soarta noastră pe care dorul lor de mămă, de soție, de soră o înfățișa imaginației lor și mai rea decît era în ființă“.

Un motto a lui Ludovic Napoleon precedă expunerea.

O notă la pagina 13 dă știri cu totul nouă cu privire la retragerea din 29 Iunie a Guvernului provisoriu. Ar fi fost vorba, față de vestea năvălirii Rușilor, de un războiu de «guerillas» în Carpați, consecvent principiilor revoluționare. Ștefan Golescu voia însă un mandat formal al «poporului bucureștean» ; altfel, mai bine martiriul în Capitală! Cei alți vorbeiau de nevoia «ridicării gloatelor» : Bucureștii, resistînd singuri, s'ar fi jertfit în zadar. Rosetti fu însărcinat să redacteze proclamațiile către Bucureșteni și către țară, chemată la luptă. Eliad singur ar fi plecat de capul lui, fără o destinație cunoscută.

Se afirmă întâiu că arestații, „deputații poporului“, căpătaseră de la Fuad-Pașa asigurarea că, îndată după restabilirea

¹ D. P. Panaitescu îmi atrage atenția că e totuși cuprinsă în *Anul 1848*.

linişţii şi întoarcerea acasă a „multimii de locuitori veniţi din toate satele“, li se va cere numai, dându-li-se paşapoarte pentru Austria, să aducă patriei serviciul unui exil voluntar, „pentru puţin timp“. O asigurare formală fusese dată în acest sens consulului engles Colquhoun, ca „între gentilomi şi gentilom“: se dă şi scrisoarea consulului către Rosetti. Colonelul Voinescu, Agă, care — ni se spune — dădu pe mîna Turcului şi pe vărul său Scarlat, precum şi ofiţerul turc Rustem-beiu, făgăduiau chiar o escortă de cavalerie turcească, menită a păzi pe refugiaţi de jafurile Cazacilor. Noaptea se petrece în «isforii, poveşti şi cîntece», — acestea bine cunoscute traducătorului «Doinelor». Peste cîteva ceasuri, cu un «bre» şi «aid-aidă», soldaţii turci, prădînd, apucară bagajele arestaţilor, pe cînd «caimacumul străjerilor» îşi rupea ciubucul pe spinările lor ca să-i pornească mai iute. În căruţele tocmită ca pentru Braşov, între două escadroane de cavalerie pentru şaptesprezece oameni, revoluţionarii învinşi apucară, uimiţi, alt drum decît acela către Carpaţi. Se temeau ca nu cumva ei să fie întrebuinţaţi pentru a aduce, peste Olt, supunerea lui Magheru, care, aflăm de aici, avea drept sfătuitor militar un ofiţer polon (şi numele lui Bem e pomenit cu simpatie) şi astfel ar fi putut începe un «războiu de partizani».

Se ajunge la Giurgiu, infectat de ciumă, şi alaiul se opreşte la temniţă. Aici află pe Nicolae Golescu, pe Ioan Ionescu şi Rosenthal, cel d'întîiu fiind sfătuit să meargă la Constantinopol «ca să întâlnească pe Vizirul şi să pledeze cotra Revoluţiei», Omer-Paşa dîndu-i pentru aceasta propria lui brişcă. Ei aveau puterea», scrie Voinescu; «pentru ce se vicleniau cu nişte oameni desarmaţi ca noi?»

Se trece Dunărea la Rusciuc, şi aici exilaţii sînt suiţi pe un aşa-zis «vapor», care li se spunea că a fost trimes anume pentru aceasta de la Constantinopol, unde e vorba a merge acum. Li se aduce, din partea Paşei, un prînz bogat pe «tablale, tipsii şi salhane», un ofiţer conducînd «procesiunea». Dar, a doua zi, un alt ofiţer luă numele Romînilor. În acel moment doamna Rosetti, care vorbea şi despre intervenţia ţeranilor pe lângă consuliile Franţei şi Angliei pentru şefii lor, li aduce ştiră că vor fi îndreptaţi spre Semlin. Tot atunci Ştefănescu, administratorul de la Giurgiu, li dă paşapoartele pentru Orşova.

La 24 Septembre, liberîndu-se Rosenthal și Romanescu, ceilalți află că merg pe ghimii la Vidin. Durerioasa odisee, în fundul acestei temniți plutitoare, mînată stîngaciu în josul apei. urmează. «Facultățile intelectuale și moralul mai că se stînseseră în noi de atîta suferință. Ajunseserăm a vedea că nu mai trăiește în noi decît viața animală. Noi nu mai aveam o scînteie de vitalitate, de activitate decît cînd ne puneam pe mîncare, și ce mîncare ! Pine uscată și neagră, pastramă crudă, pastramă fiartă pe cărbuni, brînză sărată, vin acru cu donița !»

La Vidin arestații sînt aduși la temnița ordinară, unde totuși li se aduce, de un ofițer, salutul Pașei și prînzul. Orașul îl vîsîtează cîte doi trei, supt escortă. Aici află pe Gănescu, probabil Barbu Gănescu, publicistul de mai tîrziu, purtînd pe cap «un fes de cabadai». «Mă prind pe orice», observă Voinescu, «că, dacă Chinesi ar fi făcut o invasie în nefericita noastră țară, nu e boier, se înțelege cînd ar fi în vre-o funcție, care să nu-și găurească și urechi și nas și să-și atîrne cîte un cercei.»

Aici se cetește foaia lui Carcalechi și scrisoarea prin care Magheru invocă jurămîntul său și-l invita pe Caimacamul Cantacuzino să «asculte vuietul de viață națională care s'a deșteptat în țară».

Se cere Pașei voia de a lua vaporul austriac, de a merge cu harabale sau călări. Răspunsul fu negativ. Din nou pe ghimie, ja edec. Coborîrea pe malul drept, la un sat românesc, face pe N. Bălcescu și D. Brătianu, cari vorbisera unui sătean, să-l vadă snopit în bătăi de Turci. La Cladova apare din nou d-na Rossetti, cu fiica, și I. Filipescu. Niște Sîrbi auziseră că prizonierii vor fi duși în Bosnia și se oferă să-i scape. Ei se liniștesc numai cînd văd că se merge spre Ada-Calê. În cale se trimete o scrisoare către Colquhoun și o pîngere către Poartă.

De aici li se propune a merge pe vas turcesc cu plată și supt pază. Cu greu se capătă voia de a lua o felucă austriacă, al cării echipaj era compus din Romîni. La Orșova, în mijlocul temerii că totuși vor fi duși în Bosnia, se află că Fuad a dat ordinul de liberare. Chemați pe malul turcesc, ca «să se întoarcă înapoi», pribegii refuză să o facă, și echipagiul li sprijine.

Drumul până la Panciova, între Sirbo-Croați și Unguri, e deosebit de periculos. De acolo mai departe se deschide cale liberă până la Innsbruck.

Cărțica e plină de sentimente frumoase. Se amintesc serviciile aduse de Români în trecut Turcilor. Pribegii se simt «fii ai poporului acela mic, nebăgat în seamă, ce atîrja secolii popri forestal năvălirilor barbarilor, fii ai poporului român care, în luptele cele lungi și crunte ale mahometismului în contra creștinătății, ale barbariei în contra civilizației, roși pămîntul țerii sale cu sîngele său fără ca să pretinză și fără ca să primească drept rasplătire recunoștința măcar a altorva, fii ai poporului care, aruncînd un vâl asupra trecutului, hotărî și astăzi, cu trupul și sîngele său, a ardica Turcilor un meterez în contra noului barbar ce amenință lumea cu stingerea luminilor (p. 11). El așteaptă, ca Balcescu, liberarea noastră prin armele noastre : «mintuirea țerii, nu se mai poate cîștiga decît făcînd să reinvieze timpii de mîrire și de vitejie ai străbunilor, timpii de glorie ai lui Vlad, Mircea, Ștefan și ai nemuritorului Mihai» (p. 12). Și influența lui Lamennais storce și acestui om al unei generații romantice strofe de prosă ritmată ca în «Cîntarea României» : «caci te-am iubit, o țara mea, caci am vrut să te văd mare, fericită, aceia ce te trădează m'au aruncat în această temniță. Ei au pus trupul în fiare, dar sufletul își rîde de dîșii, el e liber. Sclavi ai josphiciei voastre chiar, servi infami ai fricii, înmormîntați pentru totdeauna în lașitatea voastră, închiși cu zid în faradelegile voastre, da!, sufletul își rîde de voi : el e liber. Aceia ce voi țineți acum în stăpînirea voastră ce e oare ? Nimic : azi o farîmă de carne, mine poate o mină de țărîna. Verigile voastre putea-vor oare opri cugetarea mea, fubirea mea ? Putea-vor face ca eu să nu fiu, cu sufletul, în mijlocul fraților miei ? Cînd voi suferiți, o frații mei, sufăr și eu împreună cu voi ; cînd voi luptați, o iubiții mei, lupt și eu împreună cu voi. Este, se află ca un fel de suflare nevăzută ce trece de la voi în mine, și de la mine în voi : prind'o și opreasc'o tiranii de pot !».

«Fondul cultural I. C. Brătiana» ar trebui să retipărească broșura în condițiile morale de astăzi, ea ar face bine.

Congresul de istoria artelor la Paris

— Comunicație la Academia Română —

Congresul de istoria artelor adunat la Paris, nu atât ca o continuare a Congresului internațional din Roma, cât ca o adunare de învățați aparținând aliaților și Statelor neutre în marele războiu, adunare provocată de o invitație formală, adresată deosebitelor «comitete naționale», de societatea pentru istoria artei franceze, a adus în discuție și adesea a fixat definitiv chestii de cultură artistică de un interes general, dintre care unele pot să ofere un interes deosebit și pentru țara și nația noastră.

Congresul s'a împărțit în trei secții: întâia tratând despre organizație, învățămînt, muzee, etc. N'am asistat la lucrările ei și n'aș putea, pînă la apariția celor două volume care vor rezuma activitatea adunării, să dau nicio lămurire asupra expunerilor făcute. Într'o ședință plenară, la urmă, s'a manifestat dorința, acceptată de Congres, de a se da în învățămîntul secundar un mai mare rol istoriei artelor, de a se crea chiar pentru aceasta catedre speciale, — ceea ce mi se pare a fi prea mult, esențialul fiind să se introducă în studiul istoriei înseși acest capitol sau, mai bine, acest curent de civilizație.

Secția a doua, care s'a dedublat, a avut în sama ei arta occidentală. Poate din cauza originii noastre și a legăturilor noastre latine, am fost cuprinși într'însa, și comunicația mea despre foarte prețiosul carnet al mai multor pictori romîni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care se păstrează în Biblioteca Academiei, lămurind asupra procedurilor vechilor noștri meșteri, a fost făcută la această secție. Ea s'a publicat în *Courrier franco-roumain*, ca resumat, și de acolo va trece în dările de samă ale Congresului. Am insistat asupra îndoituului fapt, care putea să intereseze un public mai larg, că organizarea muncii artistice la noi pînă la jumătatea veacului trecut, cu felul comandelor, condițiile executării, cererile clienților de a fi reprezentați pe părăși în anumite atitudini, reproduc usanțele medievale din Apus și că din arta religioasă practicata patriarhal a ieșit, cu excepția lui Aman singur, pictura noastră modernă, de la Tătărescu și Negulici pînă la Grigorescu. Dd. Balș, Pîrvan și Verona, delegați ca și mine de comitetul romîn,

neputînd veni la Paris, mi-am permis să resum înaintea subsecțiunii lucrările lor și să expun natura preocupărilor lor științifice și artistice, dînd astfel, cu proiecțiuni, — care au fost din nou înfățișate în două conferinți ulterioare, la Legația României și în Amfiteatrul Richelieu de la Sorbona, apoi la Roma, înaintea unei asistențe din care făcea parte ilustrul istoric al artei italiene Adolfo Venturi—, o privire generală asupra întregii arte românești, de la arhitectii și pictorii bisericii domnești din Argeș până la pinzele lui Grigorescu. Față de repetate încercări de a nega arta noastră istorică sau de a o trece supt rubrici străine, cea bulgărească de pildă, mi s'a părut că era o absolută necesitate. De altfel, chiar în cuvîntarea ținută, în numele comitetului român, la solemnitatea deschiderii Congresului am afirmat că, dacă venim să recunoaștem toate datoriile noastre, înțelegem a ni reclama dreptul întreg, oricît ar fi el de modest, în dezvoltarea artei universale¹.

La această secție, învățatul italian care conduce astăzi săpăturile în catacombele Romei a presintat fresce de o extraordinară frumuseță, care dovedesc la ce grad de dezvoltare ajunsese pictura murală în ultimele timpuri ale societății antice, chiar

¹ „Aduc salutările președintel de onoare a comitetului român, Regina noastră. Maiestatea Sa, membră asociată a Institutului Francez, secția de Frumoase Arte, a apreciat totdeauna foarte mult valoarea artei populare românești și a acelei arte religioase care e unită cu dînsa prin rapoarte esențiale. Această artă, în care se amestecă armonios fondul bizantin cu influențele occidentale, e un titlu de glorie pentru nația noastră.

Este datoria noastră să căutăm a-i fixa locul în istoria artei universale. Participarea României la acest congres în care neamurile presintă titlurile lor, în acest nobil domeniu, la dezvoltarea civilizației generale, are altă explicație. Ea vine să recunoască toate datoriile sale în artă și să presinte modestul ei drept.

Nu vom sfîrși totuși fără a îndeplini o datorie de adîncă recunoștință față de arta franceză, care, din veacul al XIV-lea, dădea un prestigiu de frumuseță Principatului muntean născînd și care, cu cîteva decenii înainte momentului cînd Franța era să deie puternicul ei sprijin oștirii românești la luptă pentru unitatea politică a rasei, creă, în afară de tot ce datoriu acestei nobile țeri în noua sculptură și arhitectură, prin Aman, supt al doilea Imperiu, prin interpretul frumuseței dela țară, marele nostru Grigorescu, contemporanul lui Corot și lui Troyon, ceva mai tîrziu, noua școală de pictori cu care se onorează România, pentru ca să mulțamească modelelor și călăuzilor săi francezi.“

dacă ea răminea închisă în cerințele tipului invariabil. Între altele un grup de doi soți și mai ales un superb Sf. Petru, absolut impresionant, au uimit cu drept cuvânt.

Arhitectura antichității romane s'a păstrat în epoca mai nouă creștină, între altele, și în acel Patriarcat de Aquileia care făcea legătura între peninsula italică și valea Dunării și Balcanul întreg, — centru de radiare culturală atât de important, cu Veneția în neconținută creștere aproape, încît și Slavii au ținut să-și aibă un Patriarcat rival în Grado al lor (de la *grad*, cetate). D. Baldinich era înscris cu o conferință asupra influenței acestei arte asupra celei carolingiene, d. Carlo Cecchelli caracterisind în general valoarea acestei arte, care, deci, avea legăturile ei și către Apus. Iar profesorul sîrb Vasici a descris bisericele dalmatine pe care le-a trecut supt rubrica artei carolingiene, de și, dacă Aquileia a împus tipurile sale în vechea Francie, n'ar fi de nevoie să se caute, pentru Dalmația, modelele inspiratoare aiurea.

În aceeași epocă d. Brogger, un tînăr erudit norvegian, făcea să se vadă, alături de bizare forme de sculptură religioasă, în legătură cu fantasiile originale nordice, frumuseța săpăturilor în lemn care se întălnesc îngropate prin văile țerii sale (corabia de la : Osberg) d. Shetelig Haaken vedea în asemenea produse o influență venită din noua vatră de cultură carolingiană : atribuirea lor unei înriuriri venite din Orientul bizantin ar fi poate mai probabilă : arta francă din veacul al IX-lea n'avea nici această varietate, această îmbielșugare, nici atîta tehnică.

Căci comunicația unui Suedes, d. I. Roosval, ni-a arătat în bisericile patriei sale vădita pecete a picturii religioase bizantine în zugrăveli de biserici din veacul al XI-lea. A mers însă de sigur prea departe cînd unele detalii sculpturale, de frunze, de ex., l-au făcut să se gîndească la influențe directe ale depărtatei Persii asupra Scandinaviei sale.

De tot interesante sînt relațiile dintre arta populară din Venezia Giulia și aceia din Provența, pe care și-a propus a le pune în relief d. Baludri.

De la veacul al XIII-lea înainte hegemonia în arta occidentală e a Franciei, creatoare, puțin mai înainte, a așa-numitei arhitecturi «gotice». În toate țările, până în Siria, unde ne-a dus frumoasa expnnera a d-lui C. Enlart, s'au urmărit, și ca

un omagiu adus Francesilor, toate curentele de înriuire care au transformat sau îmbogățit alte domenii de artă națională.

Dar, întâiu, trebuie să constat încercarea învățaților franceși din școala d-lui Mâle, creatorul studiului științific al iconografiilor sculpturilor în Franța, de a găsi aiurea decât în sculptură originea reprezentățiilor care împodobesc glorioasele catedrale franceze. Dacă d. Vermeylen, de la Bruxelles, a vorbit despre *Le Livre de la fleur des hystoires de la terre d'Orient* și problema influențelor orientale în evul mediu, d. Mâle însuși a făcut să se vadă cât de mult se îndreptau meșterii sculptori după normele cuprinse în cartea cutărui călugăr spaniol din evul mediu. În Languedoc influența lui e netăgăduită. D. Bréhier, vorbind de școala de sculptură din Auvergne, vecină, și de portalul din Conques-en-Rouergue, a făcut să se adauge puncte de sprijin pentru această teză. Cărțile de teorie religioasă și miniatura au dat fără îndoială sculpturii elemente pe care ea singură nu le-ar fi putut găsi, în naivitatea tehnicienilor ei. Totuși profesorul de la Gand, van Puyvelde, a pus întrebarea dacă «nu s'a exagerat influența tratatului *Meditationes vitae Christi* asupra artei religioase în evul mediu».

Pentru peninsula iberică hegemonia franceză n'a fost proclamată. Spanioli și Portugheși au vorbit despre lucruri ale lor. Foarte bogata reprezentanță a Catalanilor, cu d. Puig y Cadafalch, istoricul artei catalane, în frunte, a relevat frumuseța plafonurilor policrome, a ceramicii din țara lor; Franceși (d. Duran, monseniorul Gudiol) anunțaseră comunicații despre arhitectura, despre smalturile aceleași Catalonii.

Italia, al cărei principal reprezentant, d. Venturi, a vorbit, în ședința plenară de la sfârșit, despre importanța și valoarea de originalitate a artei italiene în epoca lui Dante, n'a lipsit să recunoască, ea care a dat așa de mult Francei, de la Francisc I-ii înainte, tot ce datorește artei franceze înseși. Cei foarte bogați, nu pierd nimic recunoscându-se datori cu cîte ceva. Astfel d. Tosca anunța influența artei franceze în Italia secolului al XIII-lea, d. Longhi același în al XVII-lea, d. Calosso în opera lui Bernini, d. Maraini în secolul trecut și vice-versa, d. Gnoli același în Umbria, d. G. de Nicola în Siena, d. Lombardi în Parma, d. Baudi de Vesme în Piemont, chiar d. Giovannoni în arta gotică a Sudului Italiei; d. Cecconi a tratat despre curentul napollitan în Franța.

Apoi această influență era constatată la Giovanni Pisano (P. Bucci), la Iacopo della Quercia sculptor (secolul al XV-lea; Bargagli) la artiștii barocului în Italia (Serra), la musicanți în Piemont (Gentili), în Istria (Ziliotti). Ba chiar un Scandinav, d. Ramdahl, a vorbit despre influența goticei franceze asupra picturii lui Giotto. D. Dudan a semnalat rolul Dalmatului Lantana în Renașterea Francei.

Contribuția artei franceze din veacul-de-mijloc și din epoca modernă a fost recunoscută foarte larg și de Olanda, Danemarca și cele două țeri scandinave. Astfel d. Kalf a urmărit în Olanda curentul de arhitectură gotică în legătură cu școala monacală de la Cluny, iar d. Bredius a înfățișat pe elevii franceși ai lui Rembrandt, între cari unul ale cărui pânze poartă o monogramă asemănătoare cu a maestrului; Sem Dresden s'a ocupat de musică. Înfruntarea franceză în provinciile belgice pe calea Escautului (sec. XIV-V) și-o rezervase d. Maeterlinck, care a lipsit, dar a fost tratată în ce privește sculptura secolului al XVIII-lea de d. Devigne. D. Baud-Bovy a relevat prezența lui Corot în Elveția. Trei învățați daneși și-au împărțit cimpul, vast, al relațiilor dintre Danemarca și Franța: d. P. Andrup epoca până la 1700, d. Vid P. Christensen secolul al XVIII-lea, d. C. V. Petersen vremea cea mai apropiată de noi, iar d. Madsen, care cunoaște mai bine ca oricare Museele daneze, a semnalat tablourile franceze ce se păstrează în ele.

Dintre Norvegieni, foarte numeroși, d. Wrangel a tratat chestia întreagă a raporturilor cu Franța, d. Havry Fett s'a ocupat de gotica franceză în Norvegia secolului al XIII-lea, d. Meselius de secolul al XVIII-lea; d. Thii, directorul Museului din Christiania, a căutat să arate cum pictura norvegiană s'a desfăcut de München pentru a se orienta către Paris.

O bogată contribuție au adus-o Cehii, prin dd. Zakavec și Chytil, apoi prin pictorul Malejick. S'a arătat influența cistercienilor în Boemia, raporturile dintre Venceslav al II-lea și Filip-cel-Frumos, introducerea în regat a banului Sf. Ludovic, *grossus turonensis*. A vorbit de pictorii franceși aduși poate de episcopul Ioan în același secol al XIII-lea, de lupta cu influența germană prin călugării cersitori, de sosirea la Praga a arhitectului care a făcut podul de la Avignon (1333). Carol al IV-lea, botezat odată Wenceslas, dar preferind acest nume frances, fiul vitea-

zului rege Ioan, îngropat la St. Denis, crescut la Paris, face clădiri *modo gallico*. Înrudit cu Casa de Franța, ca și alții din predecesorii săi, chiamă în juru-i, pentru clădirea Hradschinului, pe Mathieu d'Arras; «confrăția» pictorilor francesi e în serviciul lui, cu *Ioan Gallicus*; puțin înaintea, în același timp când Augustinii francesi pătrundeau în Boemia, poetul cruciatei secolului al XIV-lea, Guillaume de Machant, trece prin țară. După Carol, miniaturile din «Biblia lui Wenceslas» au un caracter, frances. Tipul catedralei din Narbonne apare la Praga, undel de altfel, biserica din Tyn are tipul celor burgunde, cu turnulețe la colțurile acoperișului turnurilor. Până în veacul al XVI-lea, când sora lui Rudolf al II-lea, Elisabeta, e soția lui Carol al IX-lea de Franța, aceste relații se mențin.

Se anunțaseră comunicații polone: a d-lui Mycialsky despre pictura polonă din secolele al XVII-lea—XIX-lea în legătura cu Franța și a d-lui Szysko Bohusz despre descoperirile făcute la Cracovia, atât de romanică, în catedrală, în Biblioteca iagelonică, în Wavel. D. Zahorska trebuia să vorbească despre Renașterea în Polonia și Ungaria. Nici unul dintre acești învățați nu s'a presintat la congres.

Influența francesă a fost urmărită și dincolo de Rin. Astfel d. Schneegans a trimis o comunicare despre arhitectura romanică în Alsacia, d. Réau, care a lipsit, se gândia să trateze un subiect analog; d. de Rocheblave a pomenit pe Alsacienii cari și-au făcut ucenicia la Paris, iar d. Delahaché a aratat concepția arhitectului frances Blondel în complectarea catedralei din Strasbourg. Ba chiar d. Ganz a vorbit despre raporturile dintre Holbein și Franța, dintre Conrad Witz și arta burgundă. Un Italian, d. Morpurgo, a dovedit cât datorește Austria secolelor XVII—XVIII arhitecților italieni.

Relațiile cu Anglia au rămas foarte puțin luminate. Un avocat, d. Locqun, anunțase ceva despre înfluența engiesă în Franța artistică dintre 1750 și 1780, iar d. Maclagan despre sculptura francesă în Anglia secolului al XVII-lea.

Secția orientală a fost foarte slabă. S'au făcut comunicații privitoare la Egipt, la Maroc, la Tunis, la Sinai, la Extremul Orient. Foarte călduroasă a fost frumoasa expunere a d-lui Pezard, care voia să dovedească, împotriva „prejudecăților” despre valoarea unică a artei clasice, cât de însemnat a fost

aportul Persiei supt Ahemenizi și supt Sasanizi. D. Millet nu era de față, dar d. Diehl a combătut teoriile armenesti ale, d-lui Strzygowski, arătînd că Armenia nu presintă nimic care să nu se afle de mult în Bizanț. Cînd d. Gh. Lucomschi, profesor, odinioară la Chiev, a crezut că recunoaște în Sf. Sofia din acel oraș influențe armenesti, caucasiane, m'am grăbit să-l întreb care ar putea fi centrul politic de unde ar fi radiat o asemenea covîrșitoare influență: istoricul nu-l poate găsi.

II.

După încheierea Congresului am vizitat mai multe orașe de artă din Franța, adunînd materiale pentru cartea pe care o pregătesc, *Istoria medie și modernă prin artă*.

La Museul, admirabil ca bogăție și ca bună orînduială, de la Reims am văzut acel portret de «Domn român», găsit de d-ra Maria Bengescu, identificat de mine ca reprezentînd pe Dimitrie Cantemir tînăr, așa cum era la Constantinopol între 1693 și 1810, și de atunci reprodus de cîteva ori, între altele și în ediții mai vechi din a mea *Istorie a Romînilor* pentru școli.

Turbanul de pe cap, foarte fin, e albastru, cu legături albe-galbene; de-asupra lui se desface, ceia ce nu se destușia destul din fotografie, un moț roșu, reținut printr'o „crosă“ cu triple flori de diamant. Haină de brocart de aur cu flori roșii, căptușită cu o stofă de argint. Elegantul tînăr ține în mină un baston, un buzdugan, și în briu e înfipt un hanger bătut cu rubine. La gît poartă o legătoare roșie pe alb.

Portretul poartă numărul 853 din despărțirea „École flamande“.

În ce privește pictorul, știm că Ferriol, ambasadorul francez, cu care Cantemir avea legături sociale¹, „atrăsese“ la Constantinopol pe pictorul francez (din Valenciennes) Jean-Baptiste-Van Mour (n. 1671).

El era «stabilit aici de la sfîrșitul veacului al XVII-lea». ² Știm că zugrăvise, după dorința ambasadorului, toate tipurile ce se întîlniau în Capitala Imperiului otoman, — și «Valahi»³—și că

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*.

² A. Boppe, *Les peintres du Bosphore au dix-huitième siècle*, Paris 1911, pp. 4—5; cf. p. 47 și urm.

³ *Ibid.*, p. 7.

le-a cuprins în colecția sa din 1712, *Recueil de cent estampes représentant différentes nations du Levant*, din care sînt exemplare și pe la noi. Opera lui urmează supt succesorii lui Ferriot până la de Villeneuve¹. El „nu frecventa numai pe Europeni, ci era primit și la Orientalii, cari nu se temeau atunci să între în relații cu societatea străină din Constantinopol”². A pictat pe Sultanul Ahmed al III-lea, pe ambasadorii, Olandezul Calkoen, Englezul Montagu, și, după mărturisirea cuiva care l-a cunoscut, «toți miniștrii sau seniorii străini cari veniau la Constantinopol erau foarte bucuroși să aducă cu sine opere de-ale lui»³. O comparație cu colecția de tablouri turcești ale lui van Maur, care se află, prin grija d-lui van Riemsdyk, la Museul Regal din Amsterdam, ar dovedi, cred, că singur el a putut să ni dea acest neprețuit portret.

* * *

Visitînd Museul din Geneva, d. director Bovy m'a condus în sala care cuprinde cele mai alese tablouri ale marelui pictor geneves Liotard. Între altele el se înfățișează însuși într'un costum oriental, cu părul tuns și o frumoasă barbă lungă. E „portretul moldovenesc” al pictorului.

Cartea d-lor Daniel Baud-Bovy și Fréd. Boissonas, *Peintres genevois*, I, 1903, arată (p. 21) că Liotard, întorcîndu-se din Constantinopol, a petrecut „zece luni de zile” în Moldova, aflîndu-se la Viena numai la 2 Septembre 1743. Aceiași indicație se află și în opera lui Ed. Humbert, A. Revilliod și Tilanus, *La vie et les oeuvres de Jean-Étienne Liotard* (Amsterdam 1897), care a întrebuițat notele fiului artistului, aflătoare la d. Tilanus, moștenitor al familiei.

După aceie note, care n'au fost publicate până acum, se știe că în timpul șederii în Moldova — destul cît să-i crească atîta barbă, dacă n'o aducea de la Constantinopol! — Liotard, pensionat, ținut cu *tain* de către Constantin-Vodă Mavrocordat (1741—3), a zugrăvit pe Domn, pe Doamnă, pe Patriarhul de Ierusalim, pe tatăl lui Vodă, ba chiar «pe toți Domnii» (*tous les hospodars*).

¹ *Ibid.*, p. 12.

² *Ibid.*, p. 15.

³ *Ibid.*, p. 22.

Avem un bun portret al lui Nicolae Mavrocordat, în mai multe versiuni. Cum a împodobit ediția cărții lui Περὶ καθ' ἑξῆς, el nu poate fi de Liotard. Cu totul altfel e cu portretul de o fineță deosebită al lui Constantin însuși, care ni s'a păstrat în forma pe care i-au dat-o mai mulți gravori. El e de o fineță deosebită; posa ea însăși arată un pictor de frunte. Unele din Gravuri dau numele Domnului sub forma «Constantinus Scariatus», și în biografia fiului lui Liotard se află același nume¹.

Comparația între costeliul portret a cărui placă se află la Academie, foarte prost gravat după un original mediocru, pare a întări concluzia noastră: Vodă apare aici stîngaci și cu o expresie cu totul alta decît în portretul precedent.

Celelalte lucrări ale lui Liotard se pot privi însă ca pierdute².

DĂRI DE SAMĂ

Ioan Neculce, Buletinul Museului municipal din Iași, I, 1, Iași 1921.

Această bogată și îngrijită publicație cuprinde întăiu un «cristif al Iașilor» din 1755, tipărit, cu o introducere, de d. Gh. Ghibănescu. Interesante nume ca: Gheorghe Smileanu (din Smil, Ismail); Costandin Iuz cupeș» trebuie să fie «iuzbașa». «Zugruman Grec, giuvaergiu», ar fi un Sguromali. În mahalaua Țicăului sînt mulți Țigani; numărul Evreilor e relativ mic. De notat și doctorul Ienachi (p. 34).

O statistică a străzilor leșene de pavat cu piatră, în 1833, publicată de d. N. A. Bogdan, oferă pe o singură stradă pro-

¹ Iată care sînt aceste gravuri, păstrate la Biblioteca Academiei Române.

1) G. F. Schmidt, sculp. Parisiis. Constantinus Scariati, Moldaviae princeps, Mus[as] Augusti colit acemulus ille volentes, Per populos dat iura viamque affectat Olympo.

2) Gravé par Petit: Constantinus Mauro-Cordatus, utriusque Valachiae et Moldaviae princeps. Reglicos fasces Musarum vincit amore.

3) I. M. B. sc. Constantinus Scariati Moldaviae Princeps.

4) Aeternitati. Consecravit gratitudo. Iassii in Moldavia MDCXXX.

(Stema I. K. — N. B. θστα χζπετα) (vom vorbi de ea deosebit, aiurea).

² Cf. Boppe, p. 218. Desemnații inedite ale lui Liotard se află la Louvre. Unul se vedea în Octobre la un magazin din Boulevard Saint-Germain.

Al se semănează mai tîrziu articolul despre Liotard, semnat Al. Țigara-Samurcaș, în *Convorbiri literare* pe 1911.

porția de 47% case evreiești, în celelalte numai de 28%, 22%, 14%, 13%, chiar și 10%. În șapte străzi actuale elementul evreiesc lipsește cu totul. Evreii sînt rachieri, vutcari, cotari, circiumari, berari, zarafi, croitori, tălpalari, pielari, lipscani, sticlari, olari, șlicari, «telali de rachiu», un spițer, argintari. De notat «Ienachi, fratele episcopului Romanului» (p. 48), un Izmirliu (din Ismir, Smirna). Spătarul V. Alecsandri (ulița Sf. Ilie și lângă biserica armenească), (*ibid.* și p. 59), spițerul Torembourg (p. 50) și spițerul Lockmann (p. 53), Ghenița, spițerița, o șlicărița Maria, soră de cococar (pp. 56-51), «domnița Ralu» (Ulița Mare) (*ibid.*), un cașcavalagiu (p. 54), *zugravul Balomir* (p. 54), Hanul Unguresc (p. 60).—D. Zotia se ocupă de descendenții principesei Elenei, studiu de o mare erudiție. Vestitul Budé, citat, cuprinde în Thanatologia sa din al XVI-lea veac mențiunea morții lui Ștefan-cel-Mare, lui Despot și lui Iancu-Vodă.—Documente ieșene sînt numeroase, dar multe nouă. Relevăm imitația a rusească din numele lui «Tanasi Petrachilovici, cămărașul de izvoade» din 1747 (p. 87); cam la aceeași dată un „caftangiu“ (p. 88), ceva mai tîrziu o familie de blănari (pp. 89-90), Grigoraș Crudul, „podar gospod“ (p. 91), termenul de „uliceri“ pentru vecinii de uliță (p. 95), un Murait (Morait; din Moreia) (pp. 95-101); Muraitoala, (p. 97; cf. p. 99), un zlătariu (1726) (p. 99: Leca «Scrab» e Scrabă; la p. 100: Scrab, nu Crab, Dulea, nu Dul; v. și p. 101: Dulea Crav (*sic*). Ioan Grosul e «saragè», ostaș domnesc (p. 99), o «uliță a Brăhăriei» (1733; p. 99; cf. pp. 101, 113); la 1742 un protopop ia lași (p. 200), la 1745 un vâtaf de călărași, un stegar (p. 103; s'ar putea admite grea formă: «lipticar» (nu liptican), la 1761 (p. 102). Dima și Constantin suiulgiu, aducătorii de apă, la 1759 (p. 104). Unul care a învățat «la schitul Pășcani, la părintele Simeon stareț» până la 1768, p. 107. Pentru «mănăstirea Brătești, din Ținutul Suceavei», de la 1781 (pp. 106-9) (acolo și o Sîrboaică). Încă de la 1729 «podul de piatră» (p. 110). Un «popă Tăriță ot Curelari» ca martur.—«Școala jidovească» de la Tîrgul Făinii în 1791 (pp. 110-2).

La 1804 se dă «dumisale comisarului» (nu conțului?) «franzăsc», prin ordin către Postelnicul Lucachi Arghiropol, casă din mahalaua Majilor, a Armașului Nicolae Bosie, represintat prin cumnatul său Nicolae Pascal (p. 115; v. și altul următor):

chiria era de 1.300 de lei pe an. O *borșariță* la 1760 (p. 115). Dintr'un act de la 1797 se vede că nu se zicea Șorogari, ca azi, ci Clorogari (p. 119). Și un important ordin domnesc, din 1781, care oprește căsătoria mixtă cu Țiganii, fiind „cu totul împotriva creștinătății” prin robirea copiilor; de la 1766 înainte astfel de căsătorii sînt desfăcute. Odată preotul care da binecuvîntarea era despoiat de demnitatea lui și făcut birnic (pp. 119-20).

O și mai importantă scrisoare a lui Ion Sandu Sturza, în ziua „rînduirii” ca Domn, la 1-iulie 1822, dînd nepotului Petrachi cu numele de Vistiernic, a lua socotelile Caimacamului. Își rezervă locuința în casele episcopului de Roman, acesta trecînd la Mitropolie. Dă ordin pentru «șlicul de samur» solid, „ca să poată lupta la sudori după căldurile ce sînt, și carele mocănești”. Teodor Balș e pus baș-caimacam. Din neamul Bosie, care știe turcește, vrea să pue capuchehaiele. Să se oprească „Grecii duhuri volîntirești” (pp. 121-2: nu s'a mai tipărit, în «Arhiva», tot de d. Ghibănescu?). Actul lui Mihai Suțu pentru Botoșani (15 Decembrie 1820) l-am publicat, după copia d-lui Ghibănescu, încă de acum aproape douăzeci de ani, în *Studii și doc.*, V (pp. 669-72). La 1850 vedem pe Kogălniceanu propunînd Domnului a se face la Iași o școală de aplicație de ingineri și arhitecți cu curs de doisprezece ani, pentru absolvenți de gimnasiu (p. 125 și urm). Se dă spița familiei Ponici, a d-lui P. Poni. Urmează notițe de pe cărți bisericești (p. 148 și urm). Apoi acte despre Iași, din izvoare istorice (*Topographisch-historische Beschreibung der beyden Fürstenthümer Moldau und Walachei*, Viena 1810, se citează întâia oară).

Recensiile ar putea fi une ori și mai competente («Iașii» ca Moldoveni, la Athos, în secolul al XIV-lea; p. 182. E vorba de Asil caucasieni) și adesea și mai obiectivă... Prețioase adăusele a-lui Zotta la biografia lui Asachi: se admite 1787 ca an de naștere. Ce «mădular al Academiei al Franței» va fi fost el? U-sa relevează, după notele lui Rochechouart, că Anica Filipescu a fost logodnica, nu concubina lui Miloradovici; ea s'a măritat apoi cu Gheorghe Balș. Se dă și demisia din 1864 a lui Asachi, de la Arhive (pp. 188-9).

G. D. Scraba, *Ioan Heliade-Rădulescu, începuturile filosofiei și sociologiei române*, editura Fundației I. V. Socec, București 1921.

Această lucrare de peste 300 de pagini e sprijinită pe o cetire atentă și iubitoare a întregii opere a lui Eliad, asupra căreia d. Scraba poate da astfel o sumă de știri cu totul necunoscute sau puțin răspândite (păcat că în condițiile publicării erau excluse notele, trimeterile la izvor). Astfel știrile despre Eliad ca băiat la lipscănia unchiului după mamă, Alexandru Danielopol, de unde e izgonit pentru că a dat adresa vecinului concurent, întâile legături cu Iancu Văcărescu, pe care l-ar fi surprins recitând «Primăvara Amourului» și i-ar fi căzut în genunchi, legătura «Curierului» cu societatea secretă a lui Dinu Golescu, dușmănia Mitropolitului Grigorie — altfel un om de treabă, dar foarte călugăr — față de inovațiile pornite «din acel cuib al Dracului unde dascălul Lazăr a cloctit ouăle Satanei» (p. 29), rîndurile contra Rușilor în stilul «Cîntării României» (pp. 2—3), pagina despre necesitatea culturii naționale, cu amintirea vechii «covăcerii» de la Sf. Sava (p. 47), planurile lui de „librărie centrală națională” la 1870 (p. 53), de publicații populare în 1873 (p. 54), de așezăminte financiare și economice (*ibid*), noua epocă, politică, a «Curierului Românesc» (p. 55 și urm.), broșurile de polemică supt Cuza-Vodă (p. 58 și urm.), atitudinea față de Domn (pp. 61—2), lupta contra Domnitorului străin, prin «Legalitatea» (profesorul P. Georgescu a existat : e traducătorul din grecește), reconcilierea (articolele din «Telegraful», «Tipograful Român», «Ateneul Român», «Presa», p. 66) știrile despre vechii «bibliopoli și cărturari», (pp. 79—80), despre cugetările lui gramaticale din 1821, despre lecțiile lui Iatropol din Tracy, despre Roman devenit Romanov, despre Gorjan cu «coșnița de cărți în poarta Bărăției», despre librarul Gheorghe.

Sînt multe caracterisări bune, ca aceia a concepției lui Eliad despre noua limbă literară (p. 38).

Un capitol e consacrat filosofiei lui Eliad, (cu o introducere despre înaintașii lui, insistînd asupra valorii ideilor medicului Petru Depasta, al lui Constantin-Vodă Mavrocordat, asupra argumentelor lui Ioan Gianet, adversarul lui Ocellus; nu se uita Dimitrie Cantemir. În epoca mai nouă se traduce A. Delavigne, Krug, Weiss — de un C. Gane, în 1846, de un Șerban

Grădișteanu; Mitropolitul Leon traduce, din limba franceză, «știința stihilor»; e sigur însă că pamfletele sociale atribuite lui Vartolomeu Măzăreanu sînt de Ionică Tăutu. E curios că în haosul de filosofie mistică sau pur verbală, în mare parte de imprumut și totdeauna tendențioasă, Eliad îmbătrînit are idei ca aceia a punerii în circulație a bogăției ineseși în afară de ban, care a răsărit din nou în criza actuală (p. 175): dă noli știință titlul de «chrematonomie», «știința averilor». Și păreriile de libertate a transacțiilor între părți libere, în chestia țerănească (p. 187 și urm.), nu sînt fără interes. Votul obșteșc îl privia el ca pe o moștenire a celei mai adevărate tradiții românești, ca și votul femeilor (p. 189). E pentru Unire și, foarte călduros, pentru confederația balcanică. Înlauntru, e pentru autonomiile locale, nu centralisate, ci «centralisate» (p. 193).

D. Scraba trece la Eliad ziarist (adăugăm și aici că cea d'întăiu foaie românească s'a scos de Ruși la Iași prin 1793 supt Potemchin; d. Scraba semnaleză «le Courier de Bucarest» din 1836, al lui Poissonnier). Se înseamnă colaborarea pribeagului la foile din Paris (mai ales la «Positif», p. 196). La 1838, vorbind de ajutorul ce-i dau Moldovenii, *Eliad rostește cuvîntul de România*: «producțiile literare din toată România». Sînt nouă știrile despre polemica purtată prin «Dimbovița» de Bolintineanu contra bătrînului Eliad. Polemica purtată de acesta și contra lui Rosetti e particular de vie. În «Unirea», în «Proprietarul Român» pînă la 1862, articolele lui, ni se spune, trebuie căutate supt pseudonimele A. Chambon și I. C. Cumpănășescu ori G. Pribeneanu. «Legalitatea» e scoasă în țovărășie cu P. Georgescu, de care am mai vorbit. Nici M. Anagnosti nu e un pseudonim (p. 210). Acest scriitor, care făcuse studii la Paris, începu prin lucrări serioase și-și căpătă o oarecare reputație, dar pe urmă tulburîndu-i-se mintea, dădu pamflete în care fapte reale se amestecă neconținut cu cele mai bizare rătăcii (cf. G. Bogdan Duică, în «Omagiul Iorga»). Ultimele lui articole le dă Eliad în «Trompeta Carpaților», în «Presa», în «Ateneul Român», în «Telegraful», în «Tipograful Român». După moarte, note biografice ale lui au apărut în «Binele Public», pe 1880 (p. 211). O folositoare notă din condeiul lui Eliad despre societățile secrete din 1821, 1827 și 1830 pe pp. 217-8. *Eliad crede că Ioan Cîmpineanu*

și Bălcescu au pus încă de la 1838 bazele partidului național-liberal (p. 219). «Frăția» lui Ion Ghica, Tell și Simion Marcovici cuprinde, la 1843, și pe Eliad (*ibid.*).

Un capitol anume tratează despre învățămînt. «Lectura» lui Eliad, de care vorbește Iarca, socot că o am în biblioteca mea e o culegere de rugăciuni și norme morale, în foarte puține pagini. D. Scraba dă, din «Tipograful Român» pe 1870, știră nouă: e vorba acolo și de socrul lui Eliad. Român macedonean, nepot al lui Nichifor Theotokis(?), crescut la Iași și ajuns — colonelul Alexandru (Alexandrescu, «mentor și instructor» al fiilor Țarului Pavel (p. 240). El arată că Naum Rîmniceanu explică în românește textul grecesc al Istoriei sacre. Supt ocupația turcească de la 1821, Lazăr totuși făcea lecții: „un curs de filosofie astronomică și politică” (p. 241). Titlul lui Lazăr era „dascăl de bogoslovie” (de gramatică elementară); el îndemna pe Bălăceanu să ceară pentru școala lui veniturile mănăstirii Glavaciocul (pp. 241—2). Elevii lui erau grămăticici sau țircovnici, «panahidari sau ucenici din școalele Colții și Sf. Gheorghe Vechiu» (*ibid.*). După stil aceste note par a fi mult mai vechi decît data publicării lor, în timpul bolii lui Eliad.

În capitolul despre teatru, d. Scraba semnalează (după ce izvor?) o piesă în trei acte scrisă la 1820: „Comedia nouă a Vlahiei, supranumită imnologia doitorilor în Infern» (p. 251): ar fi vorba despre medicii bucureșteni. «Cosroe», «Milosirdia lui Tit» ale lui Beldiman sînt din 1780, «Artaxerxe» al aceluiași din 1507—8. În „Analele Academiei Romîne” pe 1915 am semnalat dări de seamă din „Telegraful elenic» de la Viena despre reprezentații de teatru în Principate înainte de 1820. La istorie d. Scraba semnalează discursul lui Simion Marcovici la deschiderea cursului din București în 1836, înainte de vestitul discurs al lui Kogălniceanu (p. 256). Nu știu de unde e știrea (p. 250) «manualului de istorie universală a lui Bușulescu de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea»: e vorba, de sigur, despre Vlad Bușulescu de Mălăiești care, în temnița lui austriacă, a tradus cîteva cărți. Ar fi de studiat și narațiunea istorică «Fustașii» a lui Eliad, în «Curierul» de la 1848 (p. 257).

Din Bibliografie lipsesc scrisorile lui Eliad către Casa Hagl-Pop din Sibiu, pe care le-am tipărit în „Analele Academiei Romîne”, secțiua literară, «Scriitori mireni», apoi discursul lui Eliad

la îngroparea lui Grigore-Vodă Ghica, în «Cuvîntări de înmormîntare și pomenire»: acum în urmă am dat notele unui Aromîn despre Eliad la Varna și proiectul de unire al lui alcătuit la Brusa (în «Revista Istorică» chiar, pe 1920).

O alegere din operele lui Eliad e o necesitate culturală a cărei îndeplinire nu poate zăbovi.

* * *

Charlotte Sophie Burne, *The Handbook of folklore*, Londra 1914.

Lucrare foarte practică, în care se cuprind sfaturi de lucru și fapte. Întîlnim la șamanii siberieni puterea magică a capului de cal (care se pune și în grajdurile noastre), rostul lui Solomon ca Împărat al magiei (balauri, în Portugalia, în Țara Galilor; cf. solomoniiile noastre; p. 140), părul de cîne pentru a lecuî rana (proverb engles «de părul cînelui care te-a mușcat»; p. 143), «să urăști ca dracul aghiazma», proverb irlandez, aminteste zicala românească: „să fugi ca dracul de aghiazmă“ (*ibid.*). Uciderea în effigie (pp. 145—6) se întîlnește, cum se știe, în originile Războiului de o sută de ani. Obiceiul ca fetele să calce rochia miresei se întîlpină și la noi. *Zidirea umbrei în păreți se întîlnește în Hampshire* (Anglia) (p. 150). Tot așa înghițirea șerpilor ca pricină de boală (pp. 154—5). Atingerea scrofuloșilor de regii Franciei (*scrophulae=écrouelles*) se întîlnește și în Pengiaș (p. 156); alegerea de ierburi la un anume timp se află în medicina Sașilor și Romînilor (pp. 157—8) în secolul al XVI-lea. Sistemul matriarcal, adopția ginerelui de familia soției, se află în Ceylan (p. 165). Întinderea clasificăției de fată, mamă, frate, soră, la rude după vîrstă (p. 166) se află și la noi: *e caracteristică pentru clan* (p. 167) sau *existența trecută a clanului*. Moștenirea copilului celui mic e în raport cu datorîia cultului morșilor (p. 170).

Proprietatea comună a satului a existat și la Englesi (pp. 172—3). Ei aveau lucrul la cîmp cu rotație trienală (pp. 188—9). La Americani adunarea Sfatului de trib la luna plină, ca și la vechii Germani (p. 176). Caracterul sacru al regalității la Polinesieni (p. 179) se poate apropia de acela al Bizantinilor. La sălbafeții Buslongo se bate în palme de trei ori cînd șeful strînută

și, când scui pă, fiecare-i întinde năframa (p. 181). El e «zeul pe pământ» (*ibid.*).

Străpungerea urechilor e un rit de agregare pentru copil (p. 197). Circumcisia mohammedană, primirea războinicului vechiu la Germani și ceremoniile cavaleriei sînt tot rituri de agregare. Sînt „clase de vîrstă” (p. 200). Datina luptei aparente pentru a lua mireasa se află, și tot așa ascundea el, plîsetele ei, în India (pp. 202, 205—6). Totala schimbare de haine a miresei se află și la țeranii englezi (p. 204) și la căsătoria Mariei-Luisei cu Napoleon. Datina Paparudelor se întilnește la triburi africane (pp. 228—9). În India fermei goale trag plugul noaptea (p. 230). Paparude propriu-zise, îmbrăcate în frunze și udate cu apă, sînt cunoscute și alurea (p. 230). Aducerea plugului înseamnă și la alte popoare inaugurarea Anului Nou (p. 245).

Se insistă cu dreptate asupra *perpetuării vechilor obiceiuri păgîne, cavaleresti, etc., prin jocurile de copii*: în ele, ca în arhaicele forme ale artei, drama, cîntecul și danțul sînt unite (p. 249). Se relevează că la Sevilla, la Nola danțul face parte încă din serviciul divin (*ibid.*).

La Povești, „Înșiră-te mărgărite” se află în atîtea alte țeri, cu „Țiganka” luînd locul stăpînei (pp. 267—8).

La cîntece e curios că «Lero, lero, Ullibulero» se află și în baladele engleze; se știe de altfel că al nostru „Ieroi Doamne” e din «aleluia». Se reproduce un cîntec grecesc din Tesalia, în care e vorba de ciobani valahi cu turmele și fluierele și de clefji cari la Farsale despoaie pe Turci de galbeni și-i dau pentru sărutări fetelor romnice (pp. 278—9), după Garnett and Glennie, *Greek Folk Songs* (p. 246).

La sfîrșit se dă un bogat chestionariu și un șir de tipuri pentru povești. Să nu uităm bogata bibliografie.

În materie de leacuri, formule medicale cîteva noua se află dintr'un manuscris de pe la 1790, copiat pentru d. C. Chiru în 1905 de Al. N. Doicescu.

* * *

Moriz Ludo Hartmann, *Weltgeschichte in gemeinverständlicher Darstellung*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes 1920: *Frühes Mittelalter, Spätes Mittelalter*.

Supt conducerea d-lui Moriz Ludo Hartmann, dd. Hellmann și Kaser, în «istoria celor trei cercuri de cultură» („anatolic, european“, „ostasiatic“, „american“), dau, în două mari volume, o nouă istorie a evului mediu. Amănuntela sînt adesea neîndestulătoare sau neexacte; sensul așezării barbarilor, al Imperiului caroligian, al valorii universale a Bizanțului, al cruciateilor în originea și dezvoltarea lor, nu e bine prins. Capitolele sînt puțin legate între ele. Ideile generale apar juxtapuse faptelor, resumate cu grabă. Dar în materie de istorie economică și socială, cum se putea aștepta după Lamprecht, mai ales în domeniul german, sînt multe lucruri bine expuse și chiar puncte de vedere nouă de reținut.

N. I.

CRONICĂ

În omagiu lui *N. Iorga*, d. I. Andrieșescu arată meritele lui Odobescu, Boliac, Ștefulescu în cercetarea Olteniei preistorice. Se înseamnă ce presintă epoca politică și eneolitică în acest ținut, deosebit de bogat. Mii de ani înainte de era creștină țara apare ca foarte bine locuită; și celelalte provincii românești, dar mai ales Moldova și Ardealul, arată o populație importantă și o civilizație dezvoltată.—D. N. Bănescu dă biografia lui Daniel sau Dimitrie Philippide (și după lucrarea lui Millarikis). Aduug că Γεωγραφικὸν τῆς Ρομανίας e citată și în Kosmeli, *Harmlose Betrachtungen aus einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew und Jassy*, Berlin 1822, p. 232. Scrisorile lui C. Stamaty către Panaiot Kodrikas au fost publicate de Émile Legrand, la Paris, în 1872.—D. G. Bogdan-Duică se ocupă de publicistul inteligent, cult, dar nebun Mihail Anagnosti: care dăduse, în «Revue des deux Mondes», la 1836, un bun studiu «La Valachie et la Moldavie», și la 1841 „*Les idées de la Révolution et les affaires d'Orient*“.—De la d. Bogrea prețioasele «Urme bizantine în românește» (sate «iscusate», ἐξουοσάται, hînsari: barangă = balangă; ἀβροσάτωρ singuritor; primichir; «a fi într'o pită».—D. P. Cancel caută cînd am primit alfabetul chirilic (d-sa se bazează pe dependența vechilor noastre formații politice de Statele bulgărești, ceea ce nu e admî-

sibil ; „Bulgarii“ de la Braşov sînt numiţi aşa după echivalentul maghiar : Slav, Şcheiu, Bulgar).—Sînt multe lucruri de învăţat din studiul despre Valahii adriatici al d-lui N. A. Constantinescu (cu mărturia lui Nigrus Venetus, în geografia lui de la 1557, că Valahii aveau încă unele cuvinte latine şi vorbeau de caracterul lor roman ; de adaus ştirile din «Bulletin pour l'étude de l'Europe sud-orientale», 1920, p. 37 şi urm). Se observă numele de „Valahi“ în actele apusene : şi „Vlachota Dobrotich“ : pentru întâia oară se culeg ştirile din Libri Reformationum, şi din colecţia lui Ljubić ; „Morovlahii“ sînt şi soldaţi. Se caută şi numele în hărţi geografice. Despre Valahii din Slavonia s'a ocupat şi d. Mofaş, de curînd, în foiletonul „Patriei“. Se culeg şi pentru această ramură nume de toponimie. În „Monumenta historico-iuridica“ ale Academiei din Agram d. Constantinescu a găsit o sumă de nume româneşti pentru secolul al XVI-lea : Micul, Francul, Mogoş. D. Drăganu tratează asupra „accentului şi formelor duble ale cîtorva cuvinte“. D. Enache Ionescu găseşte bune observaţii pedagogice, acum o jumătate de veac, la Costaforu şi la V. A. Urechtă.—D. V. Grecu, al cărui frumos studiu asupra lui „Erotocrit“ a apărut de curînd, crede că şi opera, similară, a „Erofilei“ lui Chortatzis, Cretan, era cunoscută la noi.—D. Al. Lăpădatu a tipărit şi deosebi paginile sale clare despre Petru Maior.—Amintiri despre Regele Carol de V. Mihăilescu.—D. Ion Modrigan arată cum a fost scos Şincai din directoratul şcolilor, primit de el la 15 Octombrie 1782 ; era acuzat că are legături cu o femeie, că, ieşind din călugărie, se poartă „nemţeşte“, cu sabie, că vrea să omoare pe Vlădica şi că a bătut pe nişte desertori. Cercetarea e din Iulie 1794 : se constată că, la scoaterea limbii latine (1791), el n'a introdus maghiara, după ordin, ci limba sa. Şincai a fost închis la Aiud, ca şef de complot contra episcopului. Ba Simon Kemény îi atribuie a fi spus „că va face mai mult ca Horea însuşi“. El protestă : ţine pe cei doi fii ai fratelui, care e *dus la războiu* în Franţa ; fraţii Andrei şi Grigore-i cer liberarea. E achitat, după zece luni şi două zile, în ce priveşte pedeapsa cu moarte (!), dar condamnat la cheltuieli ; apelu-i e răspuns : în zădar îşi va cere el înapoi postul. Atunci trece la Oradea-Mare, apoi la Viena ; acolo stă, aşteptînd răspuns, până tîrziu în 1796. În Noiembrie cerea măcar un loc de translator ; nu i se dădu ; era *sif-*

tenlos, bețiv și „imoral”.—Note basarabene din 1913—9 de d. Munteanu-Rîmnice.—Extrem de interesante știrile d-lui Oprescu despre dascălul ceh (din Banat, „Pem”) al lui Grigorescu, Anton Chladec († 1882), nu „iconar”, ci pictor foarte distins; învățase la Milano,—„Cladec zugravul”, „portretarul”—, unde se însoară; un fiu face studii de filosofie în Italia. A zugrăvit și pe Facă, scriitorul. Ghiță, fratele marelui nostru pictor, lucrează la biserica din Budeștii-Ilfov, ca și la Ploiești și Tîrgoviște, —Cătorile lui Vasile Lupu (în Cetatea Neamțului și, în târgul vecin, Sf. Dumitru) sînt lămurite de atît de regretatul Tudor Pamfil (se dă și un act al târgului: șoltuzul Dumitru, Arpentie „pîrgarul mare și aiți pîrgari toți”, plus cîțiva orășeni: Pintilie Căldăruș, Andrei Arămescul, Faltin al Giurgului, Ion Curălarul, Hrisa, din 1661).—De la d. Sextil Pușcariu un studiu despre sufixele—*tor (sor)* și *oare*.—D. Marin Ștefănescu scrie despre filosofia istoriei la Romîni.—D. G. Vilsan crede că „Bulgarii” dobrogieni ai călătorului Boscovich au un sens geografic, nu etnografic. Harta din 1787-91 arată că după neam erau Romîni, ca la Băltăgești, unde vorbește cu tîlmăciul: evident că locuitorii nu erau Slavi (ca la Sarai). Doar și Dălenii trec la ei ca avînd locuitori bulgari!—D. Berechet resumă descrierea de călătorie la noi, în 1840, a Sîrbului Ioachim Vuici (și în „Biserica ortodoxă”, an. 1921), Se descrie Timișoara, cu Romîni de acolo; la Neoplanta și „Țințari”, ca și la Semlin, unde trece pe Dunăre; note generale despre noi după „Albina Nordului” din 1841: în Muntenia (3.560 de sate și 339.322 case, 8 tipografii: 5 în București; bibliotecă de 11.000 volume la Sf. Sava: deschisă de la 3 la 6; împrumut acasă); la Galați 18.000 locuitori: numele bisericilor; Birlad cu 300 de case; Iași, cu 50.000 de locuitori (și Țințari): o singură casă de Sîrbi; se descriu bisericile, tipografiile. În Basarabia, Renii, cu 2.500 de locuitori, mai ales Romîni, Bolgradul, cu 600 de case, Tatar-Bunar, Cetatea-Albă cu 8.000 de locuitori, Benderul, Chișinăul, cu 18.000 de locuitori. Revine spre București, cu 80.000 locuitori (3.173 supuși străîni, 2.500 Evrei, 4.609 Țigani).

P. L.

* * *

D. Sever Zotta îmi comunică acest regist de document extrem de interesant pentru originea munteană a Hatmanului Balica: București, 7089, 19 Maiu. Mihnea-Vodă judecă pe Radu Postelnicul și frații lui Preda și Stroe, fiii lui Radu Buzescu Armaș și pe fiii lui Dumitru Postelnic: Radu Postelnic și Badea Comis și Dragomir, și «fiii lui Gherghina Pitarului, pan Balica Hatmanul și Radul Postelnicul» (în textul slav e: *Pitariul și Hatmanul*). (Pergament, românește, în colecția d-lui M. Săulescu).

* * *

În *Geografia Județului Muscel*, pentru școlile primare, a d-lor C. Rădulescu-Codin și I. S. Ghilancea (Cîmpulung 1922) se vor afla și pentru cercetător unele acte geografice și citeva porturi. Astfel, pentru cele d'întăiu, Șcheul de lângă Cîmpulung, Bughile (ca lângă Vălenii-de-Munte), Gorganul. Între Circinov, Rîncăcirov, Rîșnov și Brașov e de sigur o legătură. Retevoiești vine de la Retevoiu (cf. Litovoiu, etc.). Cf. Dîrmăneștii Muscelului și Dărmăneștii Bacăului, Bălineștii Dorohoiului și Băliieștii Muscelului.

La Văleni primarul a fost impușcat de Nemți în 1918 „pentru că n'a voit să li dea vite și lucruri de hrană de la săteni». Aiurea a fost ucis notarul.

* * *

Antimisul de la Mitropolitul Teofil al Ardealului pe care-l dă părintele Voileanu în *Telegraful român*, no. 89, e tipărit în N. Iorga, *Studii și documente*, XII, p. 297.

Acolo și altul mai vechiu, de la Mitropolitul Varlaam.

* * *

R. Cindea, *Concordate, un capitol de istorie politică*, Cernăuți 1921.

Cartea profesorului de la Cernăuți cuprinde, pe lângă expunerea condițiilor tuturor concordatelor încheiate cu Papalitatea

o privire istorică asupra legăturilor dintre Papi și Împărați care e foarte bine făcută.

Se dă și o întinsă bibliografie mai nouă.

* * *

În lucrarea d-lui dr. Richard Csaki, *Vorbericht zu einer Geschichte der deutschen Litteratur in Siebenbürgen* (Sibiu 1920) se socotește că povestea săsească și ungurească e luată de la Români, cari o au în aspra formă primitivă.

* * *

D. T. G. Bulat ni semnalează existența în Biblioteca Mazarină din Paris a unei copii din pașaportul dat de Sultan, la 6 Septembrie 1580, lui Petru-Vodă Cercel, pașaport pe care, după două alte copii, l-am publicat în Hurmuzaki, XI, pp. 102—3, no. CLXIII.

La urmă se înseamnă: «Copia delle salvo conducto che il Gran-Signore scrive al principe di Valachia» și «Tradotto dal proprio originale per me, Domenico degli Olivieri, interprete ordinario alla felice Porta dell' altissimo et potentissimo Imperatore de' Musulmani per Sua Maestà Christianissima».

* * *

Introducerea în studiul literaturii vechi de d. Alexe Procopovici (Cernăuți 1922) e o lucrare perfect informată, foarte clară și care va aduce de sigur foloase.

Ea cuprinde înfățișarea deplină a condițiilor culturale în care a început să se desvolte literatura noastră.

* * *

„They Amade“ de care vorbește d. Simion Bonțideanu în „*Cele trei Crișari*, II, 18—9, e Amédée Thierry. Idelle juste despre Români sînt ale scriitorului frances, nu ale traducătorului maghiar.

N. I.

* * *

O atestare din 1766 a birului *cuniței*.

În scoarțele unui codice miscelaneu aflat la ctitoria lui Ștefan-cel-Mare din Pătrăuți pe Suceava, descopăr un document care e important prin faptul că atestază birul *cuniței*, «turcească și leșească», introdus de Grigore Matei Ghica.

Zbornicul Pătrăuțean, despre care cu alt prilej voi vorbi în amănunte, cuprinde și un capitol despre asasinarea lui Grigore Alexandru Ghica.

L. Morariu.

In chestiunea etimologiei „Dunării“

În legătură cu „Dunărea“, înșirînd, în cartea a IV-a, cap. 47 și urm., rîurile care curg prin țara scitică și, în amănunte, pe acelea care îngroașă Dunărea, Herodot ni citează un Ἰπάζουρις, un Ἀραρός, un Νάπαρις, și, pornind din țara vecină a Agathyrșilor, pe Μάρις. Se poate ca și Ἀραρός să fie, de fapt, tot Ἀραρίς — căci manuscriptele lui Herodot au destule mici erori de același gen. Dar chiar ca Ἀραρός nu face nicio supărare pentru ce ni trebuie aici.

Dacă e acum să reconstituim numele eplhoric al Dunărei, e limpede că la binecunoscutul și de toți acceptatul Δούνας sîntem oarecum dator să legăm întălu sufixul indigen ρις, obținînd pe firescul Δούναρις, alătura de Νάπαρις și celelalte.

Dacă adăugăm la numirile lui Herodot pe *Sagarts* al lui Ovidiu (*ex Ponto*, IV, 10, 47) și însuși numele Niprului, Δάναρις, cunoscut încă din antichitate, și luăm în considerație și alte numiri scitice de rîuri, ca *Agaros*, *Oaros* și *Thessyris* (art. lui K. Kreschmer, *Sarmatia*, la Pauly-Kroll-Witte, II A, 4 și urm.), numele reconstituit al Dunării, Δούναρις, devine oarecum indiscutabil.

V. Pârvan.

LIBRARIA „PAVEL SURU”

BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI, 85

are în deposit următoarele lucrări datorite d-lui N. IORGA :

Trecutul românesc prin călătorii
(Cursuri la Șc. Super. de Războiu).

I
Până la jumătatea veacului al
XVII-lea. Lei 20.—

II
De la jumătatea veacului al
XVII-lea până la 1880. Lei 18.—

Prolegomene de Istorie universală
Desvoltarea așezămintelor politice
și sociale ale Europei.

I
Evel media. Lei 20.—

II
Epoca modernă. Lei 15.—

Istoria Literaturilor Române în
desvoltarea și legăturile ei (Volu-
mul I-ii: Evul Mediu). Lei 20.—

Istoria Literaturilor Române în
desvoltarea și legăturile ei (Volu-
mul al II-lea: Epoca Modernă până la
1600). Lei 35.—

Istoria Literaturilor Române în
desvoltarea și legăturile ei (Volu-
mul al III-lea: Epoca Modernă de la 1600
până în zilele noastre). Lei 43.—

**Histoire des Roumains de la Pénin-
sule des Balkans** (Albanie, Mace-
doine, Épire, Thes-
salie, etc). Lei 3.—

Histoire de l'Albanie et du peuple
albanais Lei 3.—

O sută de ani de la nașterea lui
Cuza-Vodă (Conferință ținută în
Sala Ateneului Român)
Lei 2.—

Mihailu Viteazul (Dramă în 5 acte)
Lei 4.—

Un Domn pribeag (Dramă în 5 acte)
Lei 3.—

Înțelegerea lui Ștefan cel Mare (Dra-
mă în 3 acte). Lei 4.—

Canțemir Bătrânul (Dramă în 5 acte)
Lei 3.50.

Constantin Brâncoveanu (Dramă în
5 acte). Lei 4.—

Revista Istorică (Anul al VII-lea,
N-le 7—9). Lei 4.—

**Bulletin de l'Institut pour l'é-
tude de l'Europe sud-orientale**
pe 1921 (N-le 7—9). Lei 5.—

Polonais et Roumains (Relations po-
litiques, éco-
nomiques et culturelles). Lei 10.—

**Românii și Grecii de-a lungul vea-
curilor** (cu prilejul îndeplinirii nunci-
priarice din MDCCCXXI)
Lei 15.—

**Izvoare contemporane ale mis-
cării lui Tudor Vladimirescu.**
Ediția ordinară 45 lei, mijlocie 60,
de lux 55.